

Enkät rapport från projektet Rätt från början: **Universell utformning i Sverige**

Författare: **Anna Zoteeva**

Rätt från början är ett projekt som drivs av Funktionsrätt Sverige med stöd av Arvsfonden.

Text/författare: Anna Zoteeva

Redigering: Tor Gustafsson

Foto: istockphoto.com

Utgivningsår: 2019

Copyright: © Funktionsrätt Sverige

Innehåll

Sammanfattning	4
Bakgrund	5
Genomförande av enkäten (metod/urval)	7
Vilka frågor ställdes i enkäterna?	8
Några förtydligande kommentarer kring svarsalternativen	12
Resultat	13
Den stora enkäten	13
Fråga 1. Vilka deltog i undersökningen?	13
Fråga 2. I vilken typ av organisation arbetar deltagarna?	14
Fråga 3. I vilken befattning?	14
Fråga 4. Känner deltagarna till begreppet Universell utformning?	15
Fråga 5. Används begreppet Universell utformning i organisationen?	23
Fråga 6. Hur arbetar deltagarna med Universell utformning?	25
Fråga 7. Vilka processer för Universell utformning känner deltagarna till?	30
Fråga 8. Vilken kunskap om Universell utformning behöver deltagarna?	34
Diskussion	40
Enkäter för arkitekt- och designutbildningar, lärarutbildningar och HR- och personalvetarutbildningar	42
Fråga 1. Vilka har deltagit i undersökningen?	42
Fråga 2. Känner deltagarna till begreppet Universell utformning?	43
Fråga 3. Förekommer begreppet Universell utformning i utbildningen?	44
Fråga 4. Finns Universell utformning som valbart/obligatoriskt moment i utbildningen?	45
Fråga 5. Om ja, vilka moment finns med i utbildningen?	46
Fråga 6. Vilken kunskap behöver deltagarna om Universell utformning?	47
Diskussion	50
En rapport från Funktionsrätt Sverige	51
	51

Sammanfattning

Enkätrappporten **Universell utformning i Sverige** presenteras av det nystartade projektet Rätt från början som drivs av Funktionsrätt Sverige med stöd från Arvsfonden. Syftet med undersökningen är att förstå vad olika aktörer vet om begreppet Universell utformning och hur de implementerar det i sin verksamhet. Aktörer som deltog i undersökningen kommer från offentlig, privat och ideell sektor. Undersökningen har ett särskilt fokus på verksamhetsområdena utbildning, byggande och arbetsmarknad i enlighet med projektets Rätt från börjans fokusområden.

Rapporten består av två huvudsakliga delar. Först behandlas den så kallade **Stora enkäten** som har fått 304 svar från olika organisationer inom offentlig, privat och ideell sektor. Sedan analyseras tre enkäter riktade mot specifika utbildningar: arkitektur- och designutbildningar, lärarutbildningar och HR- och personalvetarutbildningar.

Undersökningen visar att aktörer inom både offentlig och privat sektor har börjat bekanta sig med Universell utformning men att mycket återstår att göra. Endast nära hälften av deltagarna i undersökningen känner till begreppet Universell utformning. Undersökningen tyder på att ideell sektor är mer bekant med Universell utformning än offentlig sektor, som i slutändan är ytterst ansvarig för att implementera Universell utformning i praktiken. Kunskaperna kring Universell utformning är vidare sämre inom arbetsmarknad/HR än inom andra verksamhetsområden. Slutligen är kunskapsnivån högre hos tjänstemän jämfört med personer i ledande befattning och förtroendevalda.

En logisk konsekvens av en låg kunskapsnivå är att organisationer sällan använder begreppet Universell utformning i sin verksamhet. Långt ifrån alla organisationer arbetar med Universell utformning genom att integrera begreppet i styrdokument eller involvera användargrupper. Vissa deltagare försöker integrera Universell utformning i de pågående processerna så att detta arbetssätt genomsyrar verksamheten. Det som saknas hos många organisationer är dock konkreta mekanismer och arbetssätt beträffande Universell utformning. Dessutom lägger många deltagare fortfarande stor vikt vid tillgänglighets- och anpassningsåtgärder i stället för Universell utformning.

Få deltagare känner till pågående eller planerade processer/projekt om Universell utformning. Av etablerade projekt nämns **Rätt från början, Insiktsarenan, DigiVux, Ifous** program med fokus på

inkluderande lärmiljöer, **Fler vägar in – breddad rekrytering** och **Universell utformning av arbetsplatser, UUA**. Att begreppet **Universell utformning** inte har fått en bred förankring i deltagarnas organisationer är tydligt eftersom majoriteten av deltagarna framförallt efterfrågar kunskap om vad **Universell utformning** innebär.

En reservation som måste göras i förhållande till enkäterna som riktar sig till utbildningar är att underlaget inte är tillräckligt omfattande för att kunna dra säkra slutsatser om huruvida **Universell utformning** som begrepp ingår i utbildningarna. De befintliga resultaten visar att kännedom om **Universell utformning** hos deltagarna i enkäterna är tämligen låg. En naturlig konsekvens av detta är att **Universell utformning** inte införs i utbildningsplanerna och inte behandlas i undervisningen.

Resultaten från samtliga enkäter hintar om utmaningar men även god potential för utveckling. Å ena sidan krävs en stor insats för att nå ut till alla relevanta samhällsgrupper. Å andra sidan kan projektet **Rätt från början**, som har specialistkunskap om begreppet, styra över var fokus ska ligga vid förmedling av information om **Universell utformning**. Denna undersökning är ett startskott för detta viktiga arbete.

Bakgrund

Den här undersökningen presenteras av projektet **Rätt från början** som drivs av **Funktionsrätt Sverige** i samarbete med **Certec** vid **Lunds Tekniska Högskola**, **Ikano Bostad**, **Akademikerförbundet SSR** och **ABF**.

Sveriges nationella centrum för arkitektur och design, **ArkDes**, har varit medavsändare till enkäten. **Rätt från början** har samarbetat med **ArkDes** när det gäller utformningen av enkätfrågorna och spridning av enkäterna.

Att göra **rätt från början** – att planera och bit för bit skapa ett samhälle utifrån människors olika behov och förutsättningar – borde vara en självklarhet men är det inte. En av huvudorsakerna är kunskapsbrist när det gäller **Universell utformning** (ofta förkortat **UU**). **Universell utformning** definieras i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen) och innebär att alla nya tjänster, produkter och miljöer redan från början utformas inkluderande och universellt utan behov av anpassning eller specialutformning.

Universell utformning är en av fyra inriktningar för den nationella funktionshinderspolitiken med funktionsrättskonventionen som utgångspunkt. Det allmänna ska säkerställa att företag och andra privata aktörer gör sina tjänster – som riktar sig till allmänheten – tillgängliga genom Universell utformning.

I mars fastställdes den nya europastandarden "Universell utformning – Tillgänglighet genom Universell utformning inom produkter, varor och tjänster – utvidgar spektrumet av användare" (EN-17161). Standarden hjälper organisationer att uppfylla lagkrav på tillgänglighet och Universell utformning beskrivs i standarden som en process för att uppnå tillgänglighet.

Med projektet vill Funktionsrätt Sverige bidra till förverkligandet av Universell utformning, genom att stärka kunskapen om Universell utformning och skapa strategier och metoder för att arbeta med Universell utformning, och bidra till skapandet av inkluderande miljöer, tjänster och verksamhet främst inom utbildningsområdet, bostadssektorn och arbetsmarknaden.

Projektet fokuserar på tre områden som är av stor betydelse för alla människor och också naturligt är förutsättningar för varandra. De tre områdena är centrala i politiken och ständigt aktuella – utbildning, arbete och bostad.

Utbildning: Valet att fokusera på högskola/universitet har ett dubbelt värde; dels att öka möjligheten för studenter med funktionsnedsättning att studera samt att nå till exempel lärarutbildningar.

Bostäder: Valet att fokusera på bostäder är aktuellt eftersom byggregler för att underlätta byggandet pågår i den politiska diskussionen. I denna diskussion är det viktigt att frågan om Universell utformning får utrymme.

Arbete: Valet att fokusera på arbetsplatser möjliggör för fler personer att hitta arbete och kan också öka möjligheten att behålla jobbet. En utveckling mot en universellt utformad och förbättrad arbetsmiljö är nödvändig.

Målgrupper

- Funktionsrätt Sveriges medlemsförbund
- Nyckelaktörer, inom offentlig sektor, på riks- och lokalnivå inom utbildningssektorn, bostadssektorn och arbetsmarknadssektorn
- Branschorganisationer och näringsliv

Genomförande av enkäten (metod/urval)

I rapporten presenteras resultat från fyra enkäter som projektet Rätt från början har tagit fram i syfte att uppskatta kunskapsnivån kring Universell utformning hos olika aktörer. Rätt från början har samarbetat med ArkDes när det gäller utformningen av enkätfrågorna och spridning av enkäterna.

Genom den stora enkäten uppnås en bättre förståelse för i vilken grad kommuner, statliga myndigheter, ideella organisationer, privat sektor och utbildningsväsendet är bekanta med Universell utformning.

Kunskaper om Universell utformning hos personer från arkitektur- och designutbildningar, lärarutbildningar och HR- och personalvetarutbildningar återspeglas sedan i tre enkäter riktade mot respektive utbildning. Samtliga enkäter var aktiva under drygt en månad i september-oktober 2019.

När det gäller urvalet riktades enkäterna till nyckelaktörer inom olika samhällssektorer och målgrupper för projektet. Den stora enkäten skickades till alla kommuner, statliga myndigheter som har uppdrag inom de relevanta områdena (exempelvis Boverket, Skolverket och Arbetsmiljöverket) och branschorganisationer (Friskolornas riksförbund, Hyresgästföreningen, Sveriges arkitekter, CSR Sweden och Svenskt Näringsliv).

Enkäten skickades även till ett stort antal fackförbund inom LO, TCO och Saco. Även intresseorganisationer och Funktionsrätt Sveriges medlemsförbund fick den stora enkäten. Enkäterna riktade mot utbildningar skickades till arkitektur- och designutbildningar, lärarutbildningar och HR- och personalvetarutbildningar över hela Sverige.

Vårt mål är att framtidens nyckelaktörer får kunskap om hur de kan arbeta med Universell utformning. Därför är det viktigt att kartlägga om Universell utformning förekommer i någon form i dagens högskoleutbildningar. Vi har identifierat HR- och personalvetare som en nyckelaktör inom arbetslivet, designers och arkitekter inom bostad/byggd miljö och lärarna inom skola och utbildning. Samtliga enkäter spreds även via adresslistor hos projektets samarbetspartners (Certec vid Lunds Tekniska Högskola, Ikano Bostad, Akademikerförbundet SSR och ABF). Enkäterna var även tillgängliga via projektets hemsida, nyhetsbrev och sociala medier.

Syftet med att använda olika kanaler var att få en så bred spridning som möjligt bland nyckelaktörerna. Metoden innebär samtidigt att projektet inte har haft full kontroll över urvalet. Dessutom har svarsfrekvensen varit olika för olika sektorer och verksamhetsområden.

Resultatet i denna undersökning ger därmed inte en fullständig bild av läget. Ej heller har statistiska metoder använts i analysen.

Vilka frågor ställdes i enkäterna?

Den stora enkäten

Fråga 1. Inom vilket område arbetar du?

1. Bygg/fastigheter
2. Stadsmiljö/trafik/gata
3. Arbetsmarknad/HR
4. Skola/utbildning
5. Annat

Fråga 2. I vilken typ av organisation?

1. Privat/näringsliv
2. Offentlig sektor
3. Ideell organisation
4. Universitet/högskola
5. Annat

Fråga 3. Vilken befattning har du?

1. Ledande
2. Tjänsteman
3. Förtroendevald
4. Annat

Fråga 4. Känner du till begreppet Universell utformning?

Öppna svar möjliga.

1. Ja
2. Nej

Fråga 5. Används begreppet Universell utformning i din organisation?

1. Ja
2. Nej
3. Vet ej

Fråga 6. Om ja, hur jobbar din organisation med Universell utformning? Flera svarsalternativ och öppna svar möjliga.

1. Begreppet finns med i styrdokument, regelverk och standarder
2. Vi arbetar aktivt med att involvera målgrupper och användargrupper som i vanliga fall inte kommer till tals
3. Vet ej
4. Annat

Fråga 7. Känner du till några konkreta processer/projekt för Universell utformning som pågår eller planeras?

Öppen fråga

Fråga 8. Bedömer du att organisationen behöver mer kunskap inom något av följande? Flera svarsalternativ och öppna svar möjliga.

1. Vad Universell utformning innebär
2. Metoder och processer för samskapande
3. Olika användargrupperns behov
4. Regelverk – exempelvis konventioner, lagar, regler och standarder
5. Kvalitetsledningssystem

Enkäter riktade mot utbildningar

Fråga 1. Vilken befattning har du?

1. Prefekt eller ledande administrativ befattning
2. Universitetslärare
3. Annat

Fråga 2. Känner du till begreppet Universell utformning?
Öppna svar möjliga.

1. Ja
2. Nej

Fråga 3. Förekommer begreppet Universell utformning i utbildningen? Öppna svar möjliga.

1. Ja
2. Nej

Fråga 4. Finns Universell utformning med som valbart/obligatoriskt moment i utbildningen?
Öppna svar möjliga.

1. Ja
2. Nej

Fråga 5. Om ja, vad av följande finns med?

Flera svarsalternativ och öppna svar möjliga. **Endast till arkitektur- och designutbildningarna.**

1. Befintliga regelverk och standarder
2. Samskapande processer eller andra metoder för användarmedverkan
3. Att involvera målgrupper eller användargrupper som i vanliga fall inte kommer till tals
4. Diskussion och reflektion kring platser/objekt/projekt i relation till olika användargrupper
5. Kreativa metoder och lösningar för att skapa så inkluderande platser/objekt/projekt som möjligt

Fråga 5. Om ja, vad av följande finns med? Flera svarsalternativ och öppna svar möjliga. **Endast lärarutbildningarna.**

1. Befintliga regelverk och standarder
2. Samskapande processer eller andra metoder för användarmedverkan
3. Att involvera målgrupper eller användargrupper som i vanliga fall inte kommer till tals
4. Universell design för lärande

Fråga 5. Om ja, vad av följande finns med? Flera svarsalternativ och öppna svar möjliga. **Endast HR- och personalvetarutbildningarna.**

1. Befintliga regelverk och standarder
2. Samskapande processer eller andra metoder för användarmedverkan
3. Att involvera målgrupper eller användargrupper som i vanliga fall inte kommer till tals
4. Universell utformning av arbetsplatser

Fråga 6. Bedömer du att organisationen behöver mer kunskap inom något av följande? Flera svarsalternativ och öppna svar möjliga.

1. Vad Universell utformning innebär
2. Metoder och processer för samskapande
3. Olika användargrupperns behov
4. Regelverk - exempelvis konventioner, lagar, regler och standarder
5. Kvalitetsledningssystem

Frågorna i de aktuella enkäterna har utformats med hänsyn till projektet Rätt från börjans fokusområden.

I **den stora enkäten** har därför byggande, arbetsmarknadsfrågor och utbildning lagts till som egna svarsalternativ till fråga 1. Fråga 2 och 3 har ställts för att uppskatta skillnader i kunskap mellan olika sektorer och befattningar. Hur olika organisationer arbetar med Universell utformning har vidare återspeglats i svaren på fråga 6. Genom fråga 8 har projektet Rätt från början undersökt vilken ytterligare kunskap om Universell utformning deltagarna behöver.

Syftet med **enkäterna riktade mot utbildningarna** är att ta reda på vad personer med olika roller inom utbildningarna vet om Universell utformning. Det har även varit relevant att fastställa om Universell utformning ingår som ett moment i dessa tre utbildningar, vilket tydliggjorts i svaren på fråga 3 och 4.

Av svaren på fråga 5 framgår vilka element av Universell utformning som behandlas på respektive utbildning. Likt den stora enkäten innehåller dessa tre enkäter en fråga om vilken ytterligare kunskap om Universell utformning deltagarna behöver, fråga 6.

Några förtydligande kommentarer kring svarsalternativen

Innebörden av svarsalternativen till fråga 8 i den stora enkäten och fråga 6 i enkäterna riktade mot utbildningarna kräver vissa förtydliganden. Medan alternativ 1, 3 och 4 framstår som relativt okomplicerade kräver alternativ 2 och 5 närmare förklaring.

Med **samskapande** menas att användare och andra intressenter aktivt deltar i skapandeprocessen. Att arbeta inom ett tvärfunktionellt team, att skaffa kunskap om användarna och att formulera uppdraget tillsammans kan exempelvis ses som metoder och processer för samskapande.

Med **kvalitetsledningssystem** menas en metod för att systematiskt och fortlöpande utveckla, följa upp och säkra kvaliteten i verksamheten. För att effektivt implementera Universell utformning bör den integreras i verksamhetens kvalitetsledningssystem.

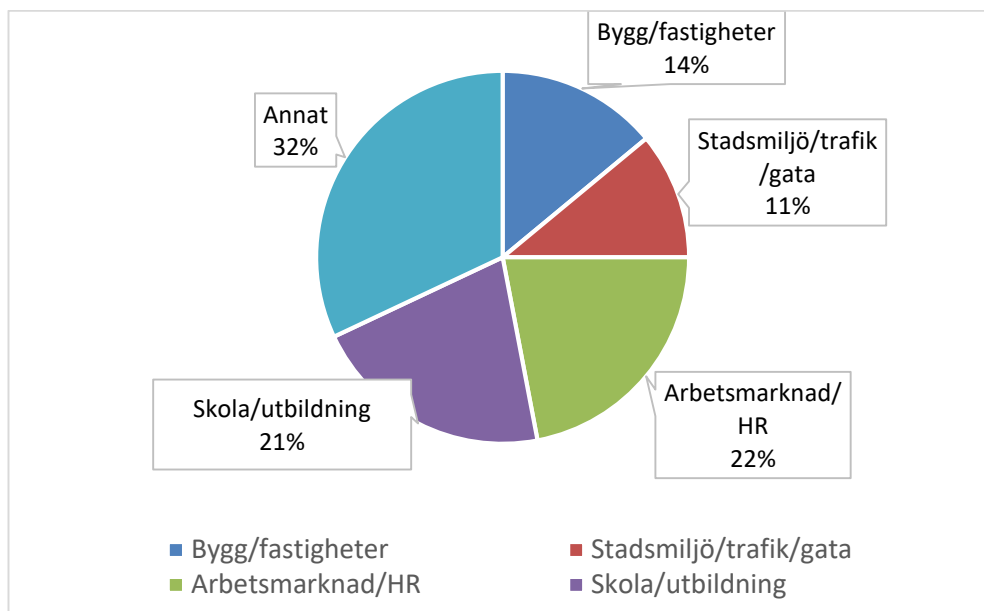
Resultat

Resultaten för den stora enkäten respektive de tre enkäterna riktade mot utbildningarna kommer att presenteras separat. Inledningsvis presenteras resultatet från den stora enkäten.

Den stora enkäten

304 personer totalt deltog i undersökningen.

Fråga 1. Vilka deltog i undersökningen?

Flera olika grupper deltog i undersökningen.

De som arbetar inom utbildningsväsendet och med HR- och arbetsmarknadsfrågor utgör 21 procent respektive 22 procent.

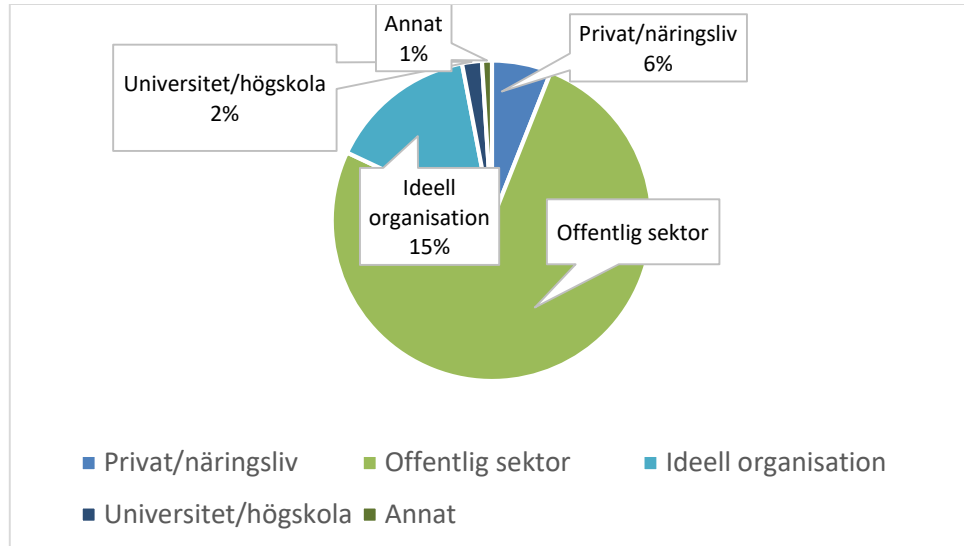
Näst största grupp är personer som arbetar med bygg/fastigheter (14 procent) och sedan stads- eller gatamiljö/trafik (11 procent).

De cirka 32 procent som inte anser sig tillhöra någon av de ovanstående kategorierna arbetar oftast med fysisk tillgänglighet, arbetsmarknadsfrågor, övergripande med funktionsnedsättning, samhällsplanering och miljöfrågor.

Utöver detta uppger personer att de arbetar med funktionsnedsättning/tillgänglighet på ideella organisationer, på fackförbund, inom vård och omsorg och kommunikation. Även

pensionärer och studenter deltog i undersökningen i begränsad utsträckning.

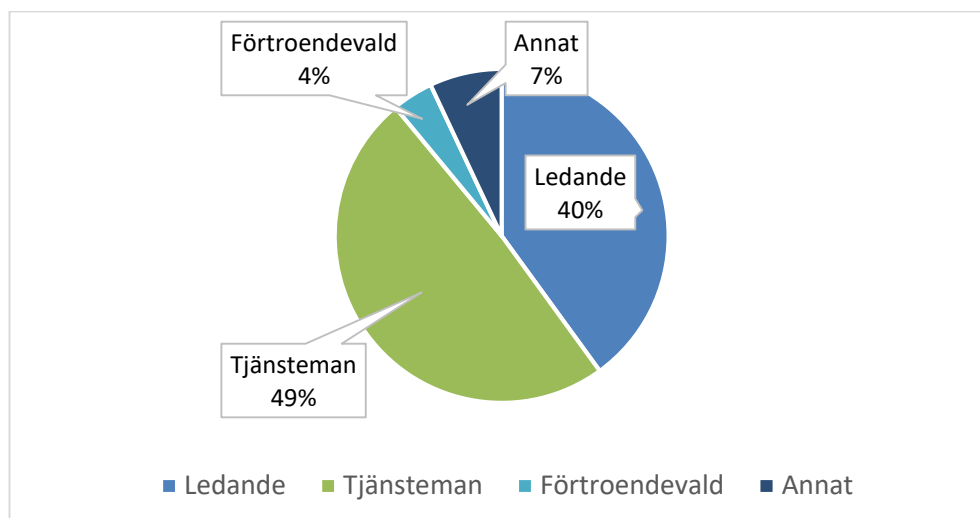
Fråga 2. I vilken typ av organisation arbetar deltagarna?

Cirka 76 procent uppger att de arbetar inom offentlig sektor, åtföljt av deltagare som kommer från ideell sektor (15 procent).

Bara drygt 6 procent av de svarande arbetar inom privatsektorn och drygt 2 procent på högskola/universitet.

Fråga 3. I vilken befattning?

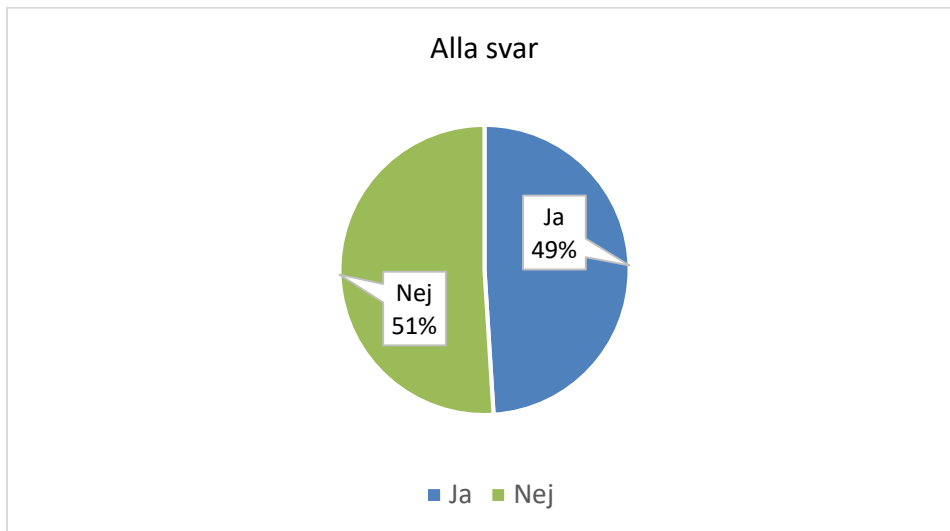

Deltagare i undersökningen arbetar oftast som tjänstemän (49 procent) eller har ledande befattningar (40 procent) på sina

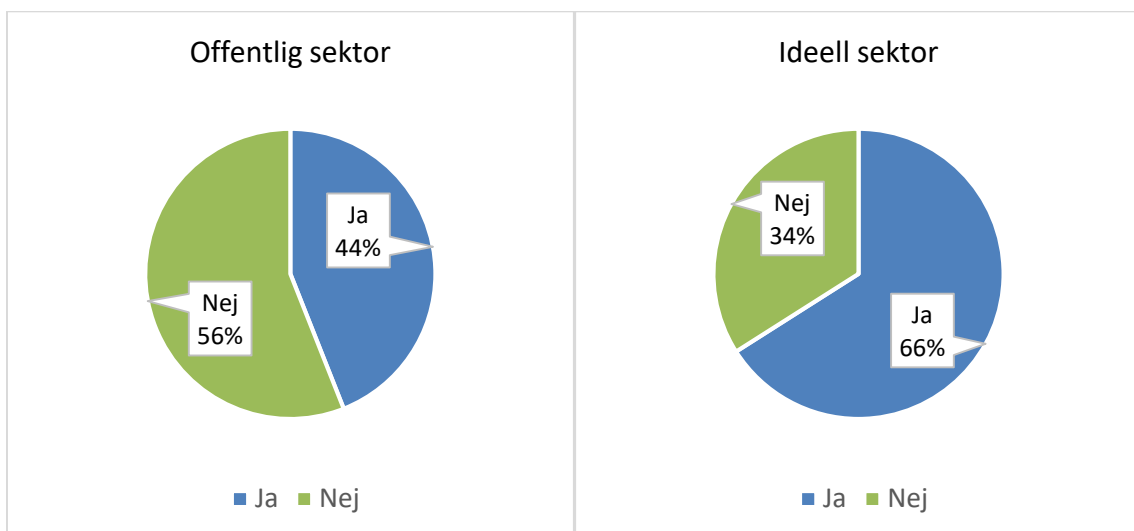
arbetsplatser.

Cirka 4 procent av deltagarna i undersökningen är förtroendevalda. Bland övriga befattningar är anställning vanligt förekommande.

Fråga 4. Känner deltagarna till begreppet Universell utformning?

Svar efter sektor

Av tabellerna ovan framgår att totalt 49 procent av deltagarna i undersökningen känner till begreppet Universell utformning medan 51 procent svarar att de inte är bekanta med begreppet.

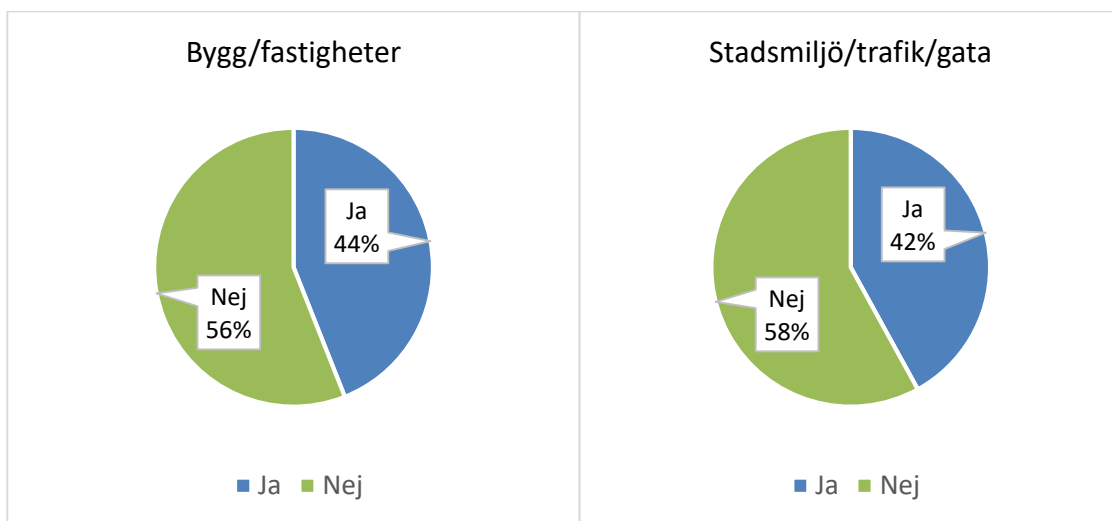
Om man tittar på resultaten utifrån typ av organisation får man en delvis annan bild. **Ideell sektor har generellt högre kunskap om Universell utformning** (66 procent känner till begreppet) **än offentlig sektor** (endast 44 procent känner till begreppet).

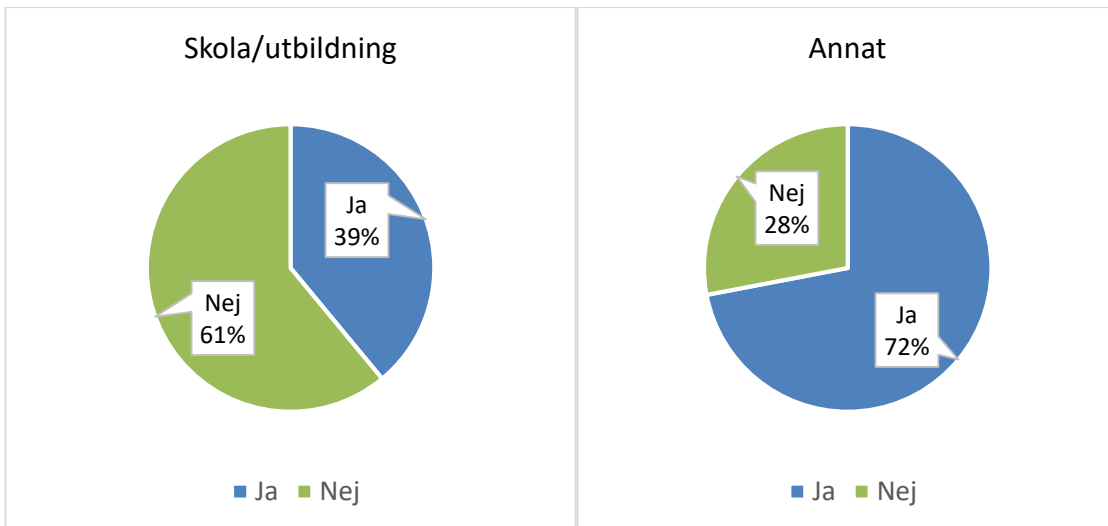
Det måste dock påpekas att av de som deltog i undersökningen kommer 231 personer från offentlig sektor medan endast 47 personer kommer från ideell sektor. Resultatet för näringsliv/privat sektor och utbildning redovisas inte ovan på grund av lågt deltagande.

Offentlig sektor: Efter verksamhetsområde

Eftersom de flesta svaren kommer från offentlig sektor kan det vara motiverat att undersöka kunskaperna om Universell utformning hos den här gruppen i större detalj.

I tabellen nedan presenteras kunskapsnivån om Universell utformning hos företrädare för offentlig sektor efter verksamhetsområde.

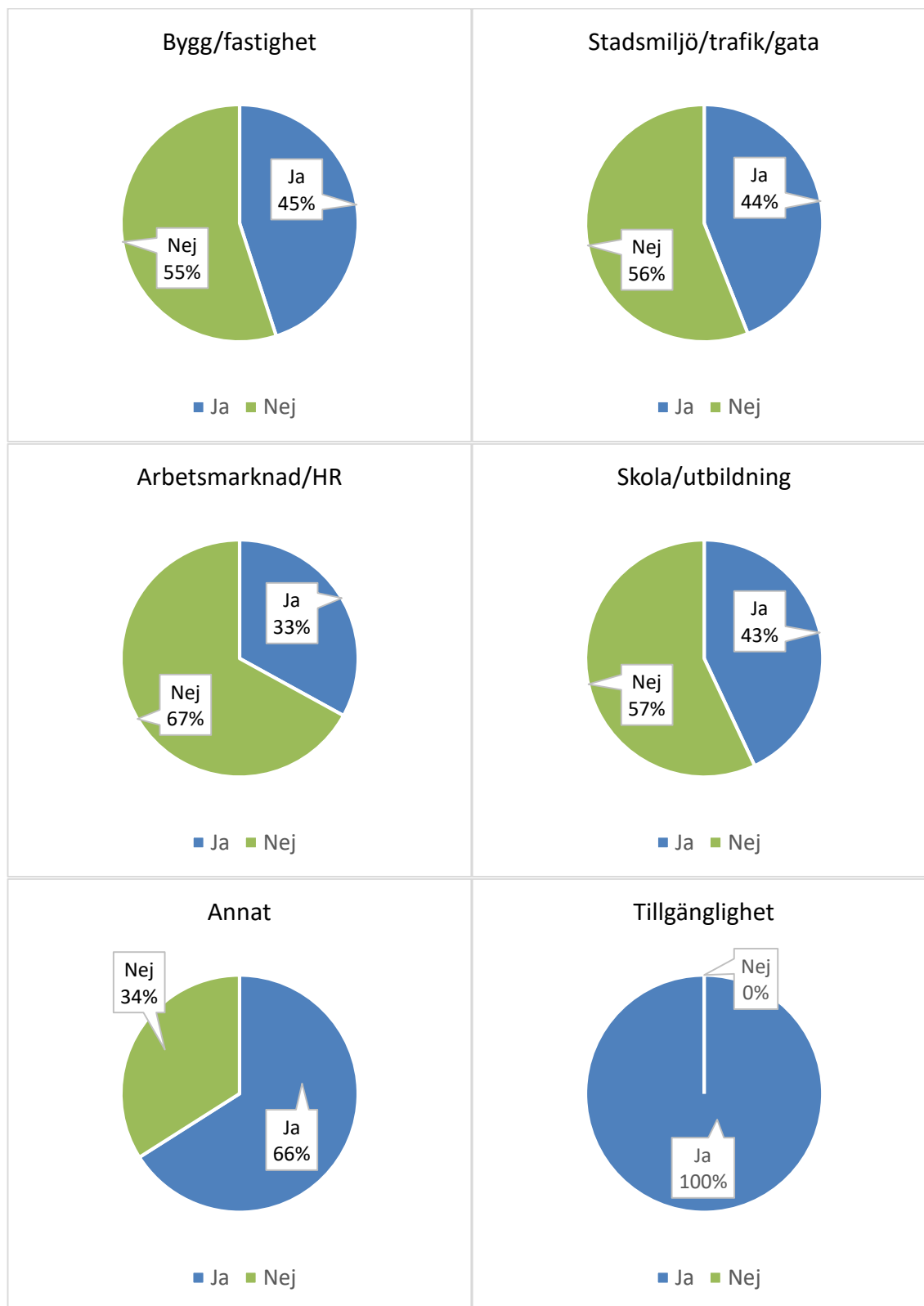
Företrädare för byggbranschen och utbildningsbranschen inom offentlig sektor har något lägre kunskap om Universell utformning än genomsnittet (42-44 procent respektive 39 procent känner till begreppet jämfört med 49 procent i genomsnitt).

Grupper som arbetar inom bygg/fastigheter och stadsmiljö/trafik/gata skiljer däremot inte så mycket sinsemellan.

Inom arbetsmarknadsbranschen är kunskaperna ännu lägre än genomsnittet för offentlig sektor (28 procent).

Bland personer som inte hänför sig till någon av kategorierna ovan uppgår kunskapsnivån till hela 72 procent. Dessa personer arbetar framför allt med statlig och kommunal förvaltning, t.ex. som funktionsrättsombud, inom rättsväsendet, socialtjänsten, med skatteadministration, kommunförvaltning, tillgänglighetsfrågor m.m. Därutöver sysslar många med byggfrågor och samhällsplanering. Några deltagare uppger att de är förtroendevalda eller arbetar inom vård och omsorg.

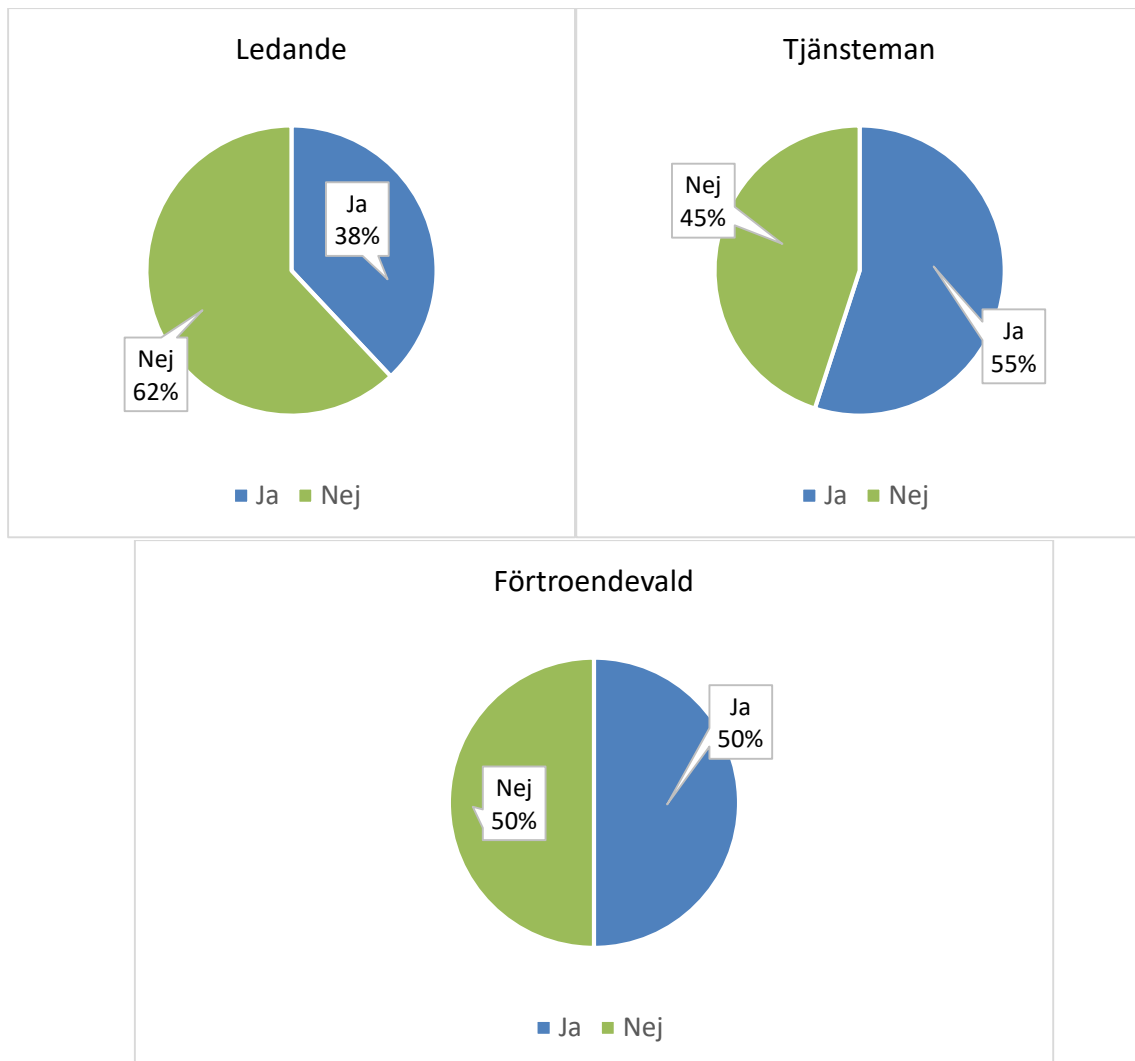
Svar efter verksamhetsområde

Kännedom om begreppet inom olika verksamhetsområden är något högre i genomsnitt jämfört med bara offentlig sektor.

I kategorin "Annat" är situationen dock den motsatta, vilket kan bero på att aktörer inom offentlig sektor som valde ett "annat" verksamhetsområde ofta har koppling till tillgänglighetsfrågor i sitt arbete. Samtidigt är skillnaden inte så stor att man kan dra några säkra slutsatser. Slutligen kan konstateras att 100 procent av de personer som arbetar specifikt med tillgänglighetsfrågor känner till begreppet Universell utformning.

Svar efter befattning

Tabellerna ovan visar att endast 38 procent av deltagarna som har ledande roller på sina arbetsplatser känner till begreppet Universell utformning. Tjänstemän är däremot bekanta med begreppet i större utsträckning (55 procent). Slutligen känner cirka 50 procent av förtroendevalda till begreppet.

Kommentarer till fråga 4

Av dem som känner till begreppet valde cirka hälften att lämna kommentarer till frågan. Man kan därför inte dra några säkra slutsatser om hur god förståelse för Universell utformning deltagarna har. Ett urval av kommentarer ges nedan.

Av kommentarerna kan utläsas att deltagarna har olika kunskapsnivå om Universell utformning. Medan vissa påpekar att de inte känner till begreppet mer än vad man läst inför denna enkät menar andra att Universell utformning ingår som ett element i den dagliga verksamheten. Så här skriver exempelvis Borås stad:

”Vi arbetar med Universell utformning i Borås Stad, jag själv är med i hela processen, all ny-, om- och tillbyggnation, inhyrning av lokaler samt fastighetsförvaltning, har ett övergripande ansvar att "Universell" utformning görs i hela Borås Stad, vi använder Västra Götalandsregionens riktlinjer i Borås, jag skriver utlåtande under minst 2 "steg" i byggprocessen för att tillse att tillgängligheten uppnås” (tjänsteman inom offentlig sektor, byggfrågor).

Det som också framträder tydligt är att deltagarna inte alltid använder sig av begreppet Universell utformning men arbetar ändå med det i åtanke. En deltagare beskriver detta på följande vis:

”Jag kan ju av orden förstå vad det betyder, att man ska utforma så att så många som möjligt kan använda sig av ytan från början, utan att behöva göra speciallösningar. Och det jobbar vi ju med, utan att använda det ordet” (tjänsteman inom offentlig sektor, stadsmiljö/trafik/gata).”

Några deltagare sätter Universell utformning i relation till deras yrkesuppgifter. En tjänsteman inom området skola/utbildning skriver så här:

”Jag arbetar som arbetsterapeut i ett centralt elevhälsoteam och åker på uppdrag till förskolor och

skolor i hela kommunen för att öka tillgängligheten och prata om universell design.”

En annan tjänsteman från offentlig sektor som arbetar med samhällsutveckling säger följande:

”Jag arbetar med tillgänglighetsfrågor och känner därför till begreppet och använder det själv. Men inom organisationen används allt för ofta begrepp såsom "handikappanpassning", "tillgänglighetskrav" eller "specialutformning".”

Vissa deltagare hänvisar till definitionen av Universell utformning i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning:

”Universell utformning betyder sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning” (företrädare för en ideell organisation).

I cirka 30 procent av kommentarerna försöker deltagarna ge sin definition av Universell utformning.

Deltagarna nämner många viktiga element av Universell utformning. Många talar om utformning av produkter och tjänster utan behov av anpassning eller specialutformning och om en design som passar alla oavsett funktionalitet.

Som en del i Universell utformning nämns också att man tänker på tillgänglighet redan från början. Se nedan ett exempel på deltagarnas svar:

”Att man redan från början tänker på tillgänglighet när man bygger nytt eller bygger om. Det man bygger eller designar ska fungera för alla. Det handlar om att det både blir kostnadseffektivt och inkluderande” (tjänsteman inom kommunledning).

Inom ramen för denna undersökning har vi särskilt tittat på hur personer i ledande roller förstår begreppet Universell utformning. De har gett följande förslag på definitioner:

”Tänker att det handlar om tillgänglighet till tjänster m.m. och att dessa ska utformas efter och tillsammans med användaren där största vinsten finns om hänsyn tas till dem med funktionsnedsättning” (chef inom Arbetsmarknad/HR, offentlig sektor).

”Universell utformning är en vidareutveckling av tillgänglighet och omfattar mer än bara den fysiska tillgängligheten. Universell utformning är idé om hur varor och tjänster (service) kan utformas för alla” (chef på en ideell organisation).

”I princip synonymt med det vi skolmiljö pratar om som tillgängliga lärmiljöer” (chef inom utbildning).

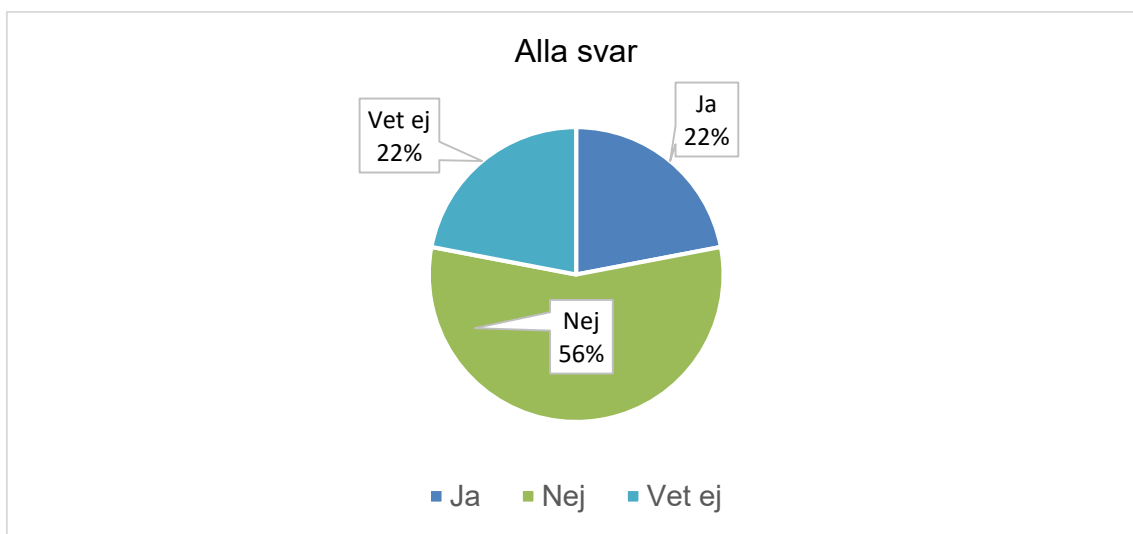
”Utvecklad för att passa många” (chef inom Arbetsmarknad/HR, offentlig sektor).

En annan deltagare som arbetar med byggfrågor på kommunal nivå påpekar att begreppet ”generell utformning” används i deras organisation i stället för Universell utformning.

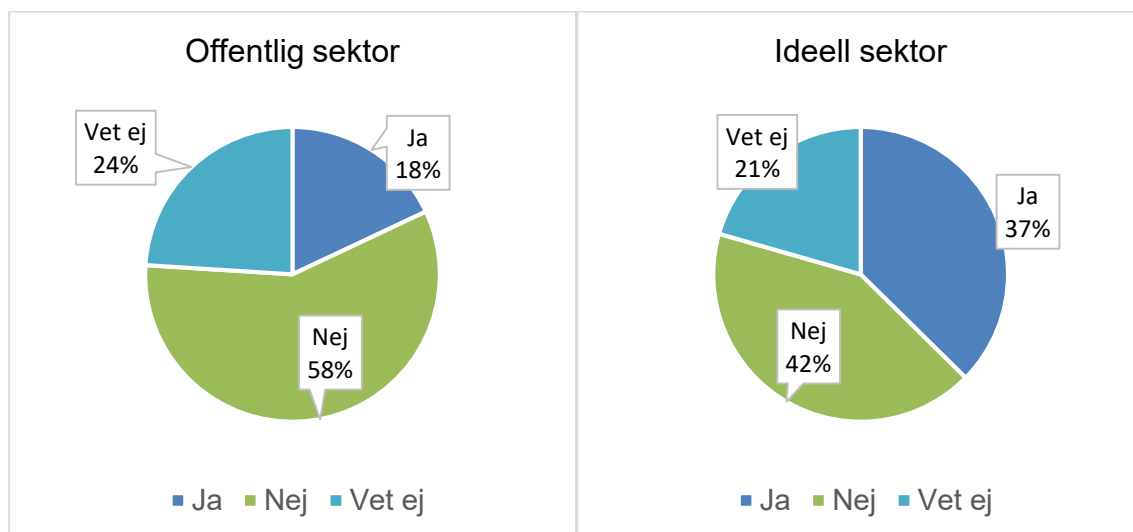
Sammantaget är det positivt att Universell utformning ses som en vidareutveckling av tillgänglighet och att behovet att inkludera användare lyftes i kommentarerna.

Det är även tydligt att Universell utformning ofta beskrivs utifrån deltagarnas egna branshperspektiv. Därmed kan Universell utformning betyda olika saker för den som arbetar med arbetsmarknadsfrågor och den som arbetar med byggfrågor.

Fråga 5. Används begreppet Universell utformning i organisationen?

Svar efter sektor

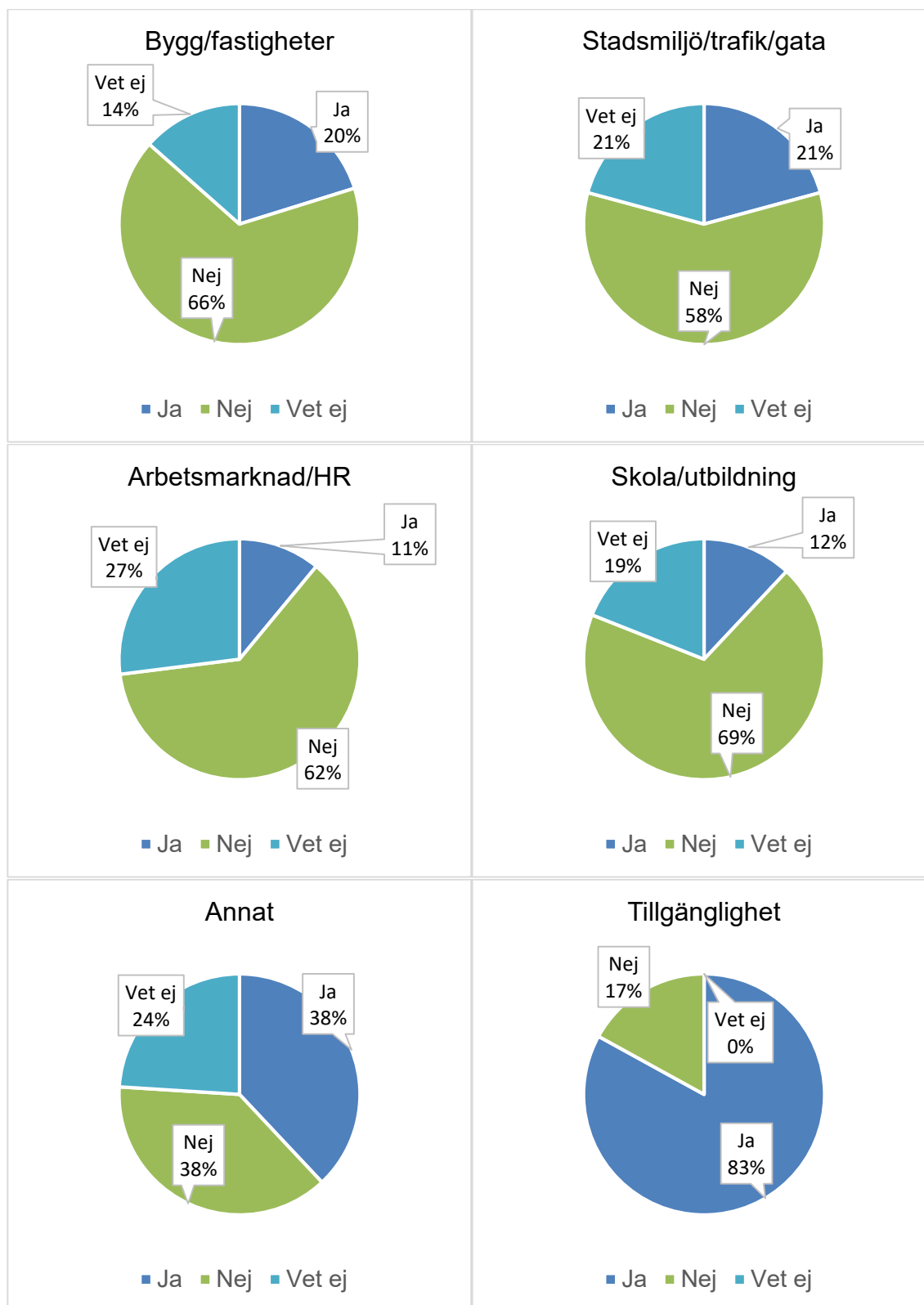
Mer än hälften (56 procent) av deltagarna konstaterar att begreppet Universell utformning inte förekommer i deras organisation.

Dessutom svarar cirka 22 procent att de inte vet om begreppet används. Därmed används begreppet i endast 22 procent av organisationerna som deltog i undersökningen.

Det finns dock viktiga skillnader i svaren utifrån den sektor som deltagarna arbetar inom. **Företrädare för ideell sektor använder begreppet oftare jämfört med offentlig sektor.**

Resultatet för näringsliv/privat sektor och utbildning redovisas inte ovan på grund av lågt deltagande.

Svar efter verksamhetsområde

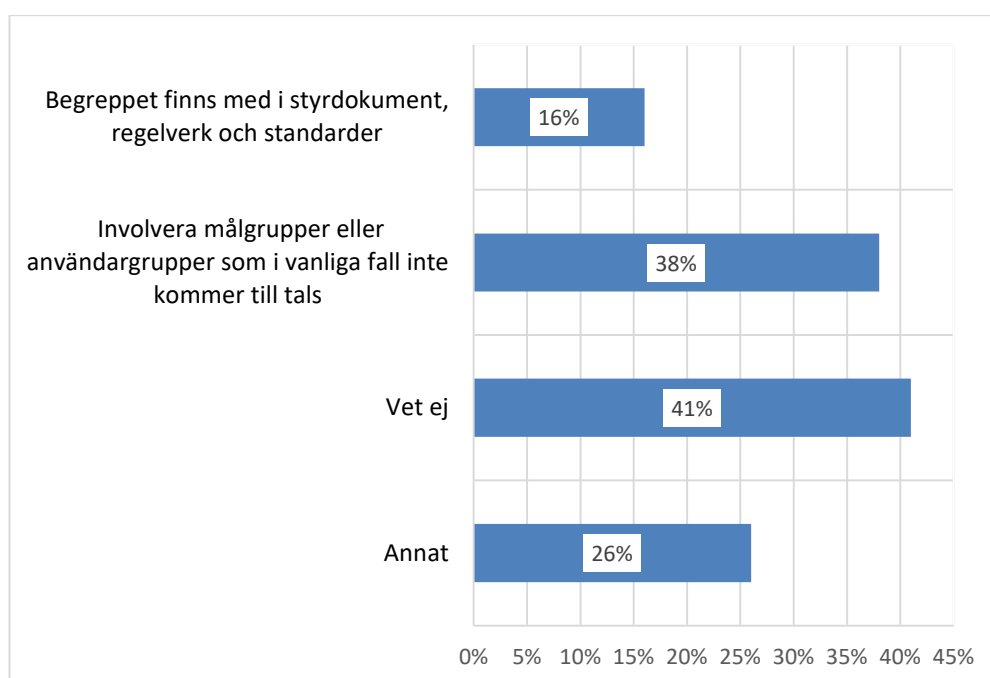
Av uppgifterna ovan framgår att begreppet Universell utformning används i större utsträckning inom byggbranschen.

På utbildningsområdet och inom arbetsmarknad/HR är det endast 11-12 procent av organisationerna som använder begreppet.

Av dem som tillhör kategori "Annat" i denna tabell kommer cirka 60 procent från statlig eller kommunal förvaltning och ideell verksamhet vilket möjligtvis kan förklara den jämförelsevis höga frekvensen av ja-svar.

Trots att 100 procent av deltagarna som arbetar med tillgänglighet känner till begreppet (se fråga 4) använder endast 83 procent det i verksamheten, vilket dock är den högsta andelen bland yrkesgrupperna ovan.

Fråga 6. Hur arbetar deltagarna med Universell utformning?

Cirka 16 procent av deltagarna svarar att begreppet finns med i styrdokument, regelverk och standarder.

I kommentarerna förtydligar vissa deltagare sitt arbete med regelverk. Exempelvis har vissa organisationer upprättat vägledningar där Universell utformning lyfts fram. Se fler kommentarer nedan:

”Begreppet förekommer i Program för god jämlik jämställd hälsa, framtaget av Region Gotland under 2019” (Chef, byggbranschen, offentlig sektor).

”Vi är i staten att börja använda oss mer av begreppet i styrdokument m.m. Det tar tid att få styrelser att förstå innebörden och sprida det” (chef inom den ideella sektorn).

Därutöver svarar 38 procent av deltagarna att deras organisation arbetar aktivt med att involvera målgrupper eller användargrupper som i vanliga fall inte kommer till tals.

Runt 41 procent procent uppger att de inte vet exakt hur deras organisation arbetar med Universell utformning. Det är intressant att titta på hur de som svarat själva formulerar hur de arbetar med Universell utformning.

Implementering av Universell utformning i verksamheten

Många av de som lämnade kommentarer berättar om hur de implementerat begreppet Universell utformning i verksamheten.

- **Bygg och stadsmiljö**

”Vi, som landskapsarkitekt, jobbar alltid med en utformning av det offentliga rummet som ska fungera för så många som möjligt utan att behöva göra speciallösningar. Det är en stor del av vår yrkeskompetens att se till flera perspektiv. Dock arbetar vi inte med ordet Universell utformning” (tjänsteman inom stadsmiljö/trafik/gata, offentlig sektor).

”Tas med i planeringen och i bedömningar av lov och tillstånd” (chef inom bygg, offentlig sektor).

”Vi förklarar begreppet i vår översiktsplan. Politiskt intresse finns för frågan och flera projekt pågår. Frågan om universell design diskuteras men vi är i uppstarten med flera projekt och har ännu inte gjort så mycket konkret” (tjänsteman inom bygg, offentlig sektor).

”Begreppet förekommer när vi själva utformar våra framtida nya arbetsplatser” (chef inom bygg/fastigheter, privat sektor).

Förmodligen ses Universell utformning inom byggbranschen i första hand som en faktor att ta hänsyn till i den dagliga verksamheten i stället för ett arbetssätt som ska genomsyra alla processer.

Det är dock ett bra första steg för att införliva begreppet med arbetssättet.

- **Övergripande med tillgänglighetsfrågor inom offentlig sektor**

”Förekommer till olika del på olika förvaltningar i kommunen, i planering. Delaktighet för användare av kommunens tjänster förekommer” (tjänsteman som arbetar kommunövergripande med tillgänglighetsfrågor).

”Vi använder oss inte av begreppet Universell utformning men säger ofta "göra rätt från början" och samverkar med funktionshinderrörelsen på ett systematiskt sätt. Just nu ser vi över våra samverkansformer så att de kan bli ännu tydligare och ännu mer systematiska så att vi arbetar ännu mer utifrån att "göra rätt från början" för så många som möjligt. Dvs. vi arbetar med Universell utformning. Dock kan vi absolut bli bättre och arbeta mer och tydligare utifrån begreppet” (tjänsteman inom offentlig sektor, strategiska tillgänglighetsfrågor).

Med andra ord menar tjänstemän som arbetar med tillgänglighetsfrågor att det finns potential för att tydliggöra användningsområdet för begreppet Universell utformning inom deras verksamhet.

- **Ideell sektor**

”Vid föreläsningar om inkludering och om tillgänglighet finns det med, men det är inget som genomsyrar allt vi gör utifrån begreppet. Vi arbetar dock för att alltid säkerställa att så många som möjligt kan ta del av allt vi delar eller producerar på olika sätt, textar filmer,

syntolkar bilder, har tillgängliga webbplatser osv.”
(medarbetare på en ideell organisation).

”Vi arbetar för att lansera och etablera
begreppet/principen i kommunens politiska
medvetenhet, styrdokument och verksamheter”
(ombudsman på en ideell organisation).

”I vårt påverkansarbete lyfter vi denna fråga”
(förtroendevald på en funktionshinderorganisation).

Av det första citatet framgår att organisationen försöker implementera Universell utformning brett inom alla delar av verksamheten.

Företrädare för ideell sektor nämner även att de använder begreppet Universell utformning i sitt påverkansarbete.

- Arbetsmarknad och utbildning

”Koordinatorer, individuella lösningar, certifiering,
normkritiska perspektiv på utbildning” (ledande
befattning på universitet/högskola).

”Vi använder begreppet horisontella principer som
omfattar jämställdhet, diskriminering, tillgänglighet och
mångfald” (ledande befattning inom offentlig sektor,
arbetsmarknadsfrågor/HR).

”Försöker tydliggöra bland annat i olika
kompetensförsörjningssammanhang” (tjänsteman som
sysslar med arbetsmarknadsfrågor/HR, offentlig sektor)

Även inom arbetsmarknad och utbildning talar deltagarna gärna om Universell utformning utifrån egna branshperspektiv.

Universell utformning och tillgänglighet

Av kommentarerna framgår att många av de som svarar kopplar Universell utformning till tillgänglighetsfrågor. Så här svarade vissa deltagare på frågan hur de arbetar med Universell utformning inom organisationen:

”Vi utgår från tillgänglighetskraven” (chef inom bygg, offentlig sektor).

”Vi jobbar med begreppet tillgänglighet” (tjänsteman inom stadsmiljö/trafik/gata, offentlig sektor).

”Kände inte till begreppet men vi arbetar aktivt med tillgänglighet, medborgardialoger, enkäter, undersökningar” (Tjänsteman inom arbetsmarknad/HR, offentlig sektor)

Anpassning i stället för Universell utformning

Det framgår av svaren att vissa organisationer fortfarande håller fast vid anpassning i stället för Universell utformning i sitt arbete.

Detta är särskilt framträdande inom verksamheter som sysslar med arbetsmarknad/HR och utbildning.

”Vi använder inte begreppet men arbetar alltid utifrån anpassning och deltagarstyrda aktiviteter och insatser” (chef inom arbetsmarknad/HR, offentlig sektor).

”I vår verksamhet, vuxenutbildning, har vi kontinuerligt arbetat och arbetar med att göra vår skola tillgänglig för alla kommunens invånare vad gäller anpassning av studielokaler och upplägg av undervisning oavsett vad medborgaren har för behov för att via utbildning kunna bli självförsörjande via studier/arbete” (tjänsteman inom skola/utbildning, offentlig sektor).

”Vi har fått in begreppet tillgängliga och inkluderande lärmiljöer i alla våra verksamheter från politikens effektmål ner till de prioriterade målen i varje utbildningsenhet” (tjänsteman inom skola/utbildning, offentlig sektor).

Fråga 7. Vilka processer för Universell utformning känner deltagarna till?

Eftersom denna fråga förutsatte ett öppet svar var det inte alla som svarade. Den totala svarsfrekvensen blev 118 svar varav offentlig sektor stod för 86 svar. Av de som valde att svara på denna öppna fråga uppgav drygt 50 procent att de inte kände till några konkreta pågående eller planerade processer/projekt för Universell utformning.

Universell utformning som process

Många organisationer konstaterar att de inte känner till specifika projekt om Universell utformning men att de ser tillgänglighet och Universell utformning som ett arbetssätt som genomsyrar alla arbetsprocesser. Som exempel på processer nämns följande:

”Strategi för funktionshinderfrågor som just är beslutad om av kommunfullmäktige. Den innehåller massor med utvecklingsområden som ska genomföras till senast 2030” (strategi i sociala hållbarhetsfrågor, offentlig sektor).

”Kontinuerligt mångfaldsarbete inom rekrytering, undervisning och forskning” (professor i industridesign, skola/utbildning).

Det är samtidigt tydligt att vissa deltagare snarare har fokus på tillgänglighet och inte Universell utformning i sin verksamhet. Det kommer exempelvis till uttryck på följande sätt:

”Kommunfullmäktige har antagit en tillgänglighetsplan, som varje verksamhet/nämnd gjort handlingsplaner till. Dessa följs upp av nämnderna varje år och redovisas till kommunfullmäktige” (tjänsteman inom skola/utbildning, offentlig sektor).

”Vi arbetar med att integrera tillgänglighet i verksamheten vilket kan liknas med Universell utformning som process” (tjänsteman inom arbetsmarknad/HR, offentlig sektor)

Privat sektor

Företrädare för privat sektor lämnade endast 8 svar på den här frågan. Det nämns dock konkreta projekt som Rätt från början och aktörer som associeras med Universell utformning: Funktionsrätt Sverige, Certek, Myndigheten för delaktighet, Socialdepartementet och Vinnova.

Inom byggområdet nämns Tillgänglighetssakkunnigas riksförening (TILRF), vars medlemmar jobbar som certifierade tillgänglighetskunniga inom samhällsbyggnad och ser till att det som byggs uppfyller tillgänglighetskraven i plan- och bygglagstiftningen.

En annan deltagare påpekar att begreppet Universell utformning förekommer när organisationen utformar sina framtida nya arbetsplatser. Av ett annat svar framgår att det pågår ett samarbete med bibliotek utifrån Universell utformning.

Offentlig sektor: byggbranschen

Inom offentlig sektor nämns framförallt projekt och processer rörande byggande.

Deltagarna i undersökningen nämner ofta att Universell utformning tillämpas vid genomförande av kommunernas olika byggprojekt, till exempel vid utformning av entrémiljöer, dörröppnare, ombyggnation av gator, järnvägsstationer (Heby), mötesplatser (Morgongåva), lekplatser, skolor, kommunhus, simhallar, utveckling av nya stadsdelar och enkelt avhjälpta hinder.

En tjänsteman inom byggbranschen berättar om ett konkret projekt som ännu inte har påbörjats:

"Just nu står vi i startgroparna för att göra en hel genomlysning av samhällsplaneringsprocessen utifrån Universell utformning och med syftet att workshopa oss fram till en integrering av Universell utformning när det skapas en stad som ska funka för alla. Det är än så länge inget officiellt projekt, men vi har inlett samarbete med Lilian Müller, kommundoktorand på Certec, som följer våra ansträngningar då hon själv forskar på just detta. Vi skapade och drev "Insiktsarenan" hösten 2018 för att se vad som hände med stadens arbetssätt (blir det mer inkluderande?) när vi massproducerar insiktsövningar och ger verktyg för att arbeta smartare, mer inkluderande

oavsett vad de arbetar med. Hösten 2019 har vi uppdragit forskaren Jörgen Lundälv att utföra en effektutvärdering av Insiktsarenan och insiktsövningarna. Jörgen levererar rapporten i december 2019. Därefter är vi nyfikna på hur vi kan vidareutveckla konceptet.”

Västerås stad berättar om att de planerar att anordna ett kunskapshöjande seminarium om universell design med politiker och tjänstepersoner som målgrupp.

Ett kunskapshöjande projekt inom samhällsbyggnadsområdet ska tas fram med fokus på universell design och resultaten sammanfattas i form av riktlinjer. Slutligen nämner en annan aktör, projektet Universell Utformning av Arbetsplatser, UUA, där Funktionsrätt Sverige medverkat i planeringen.

Bland andra projekt har projektet DigiVux¹ nämnts där organisationen arbetar med tillgänglighet med hjälp av digitala resurser utifrån UDL².”

Offentlig sektor: arbetsmarknad/HR och skola/utbildning

Inom områdena arbetsmarknad/HR och skola/utbildning pågår ett antal intressanta projekt och processer.

En deltagare nämner exempelvis Ifous program³ med fokus på inkluderande lärmiljöer. Flera deltagare har kännedom om projektet Fler vägar in – breddad rekrytering⁴.

En annan deltagare nämner NPF⁵-anpassning av lokaler som ett exempel på en process för Universell utformning. Vissa aktörer ser kommunala funktionshinderråd som pågående process.

Därutöver pågår följande processer inom deltagarnas organisationer:

¹ DigiVux är en satsning i Falkenbergs kommun som fått stöd av Specialpedagogiska skolmyndigheten.

² Universal Design for Learning.

³ Ifous är ett forskningsinstitut som verkar för att skapa nytta för svensk skola och förskola. Ifous program om inkluderande miljöer har som fokus att utifrån forskning och beprövad erfarenhet få barn och elever på förskolor/skolor att få ökad insikt i demokratins villkor och processer och uppleva sig delaktiga och medskapande i förskolan och skolan.

⁴ Projektets syfte är att undersöka möjligheterna att lösa delar av kompetensförsörjningsbehoven i välfärden. Detta för att bättre ta tillvara kompetensen hos personer som idag finns utanför arbetsmarknaden.

⁵ Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

”I vårt team planerar vi en utbildning riktad till pedagoger där de får utbildning, handledning samt prova produkter, förhoppningsvis med start ht-20 (tjänsteman inom skola/ utbildning, offentlig sektor).

”Vi arbetar med anpassningar och möjliggörande arbetsformer, i syfte att erbjuda barn och elever tillgängliga lärmiljöer” (tjänsteman inom skola/ utbildning, offentlig sektor).

Offentlig sektor: bistånd och upphandling

Det är även intressant att deltagarna tänker på bidrags- och upphandlingsfrågor i samband med Universell utformning. De har exempelvis nämnt följande pågående processer:

”Digital ansökan om bostadsbidrag hos Försäkringskassan” (chef inom arbetsmarknad/HR, offentlig sektor).

”Undersökning bland invånare som söker ekonomiskt bistånd” (chef inom utbildning och arbetsmarknad, offentlig sektor).

”Fokus i upphandling för Universellt utformade produkter. Universell utformning kan appliceras i planering av ny infrastruktur, ex i pågående projekt” (tjänsteman inom stadsmiljö/trafik/gata, offentlig sektor).

Ideell sektor

Ideell sektor känner till följande projekt:

- Rätt från början
- Universell utformning av arbetsplatser
- Andra projekt som Funktionsrätt Sverige står bakom

Det har påpekats av en organisation att det pågår flera projekt och att det finns en stor utvecklingspotential.

En annan organisation berättar att de arbetar med att tillgängliggöra information om sin verksamhet för alla medlemmar.

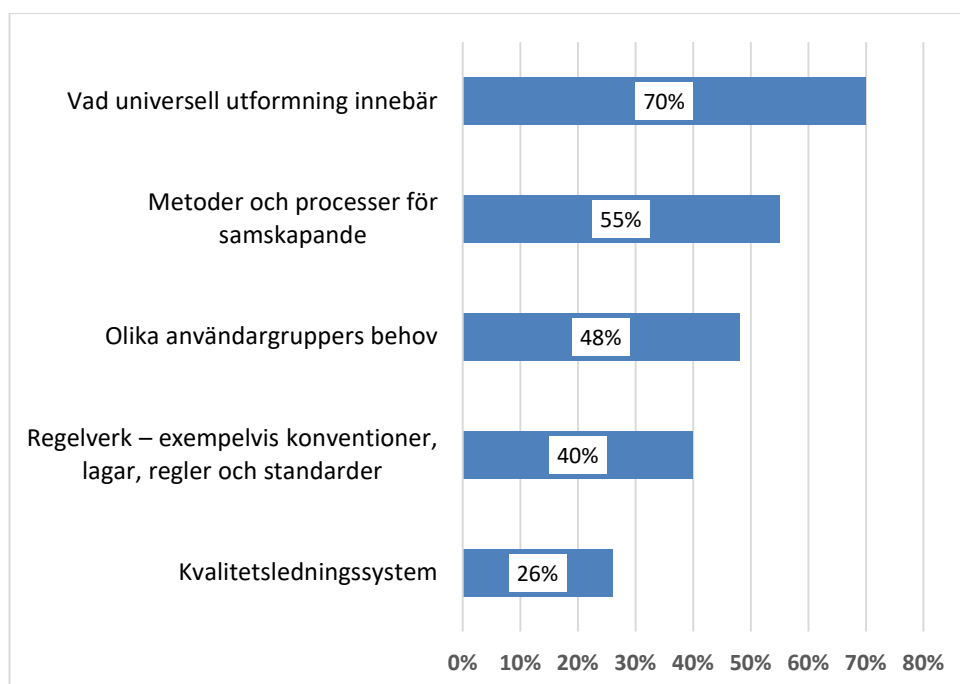
En organisation nämner även det kommunala fastighetskontorets konferens med Universell utformning som tema. Slutligen uppger en deltagare att begreppet Universell utformning inkluderas i deras utbildningar, kontorsmiljö m.m.

Fråga 8. Vilken kunskap om Universell utformning behöver deltagarna?

Totalt svarade 234 personer av 304 på denna fråga. Flera svarsalternativ var möjliga.

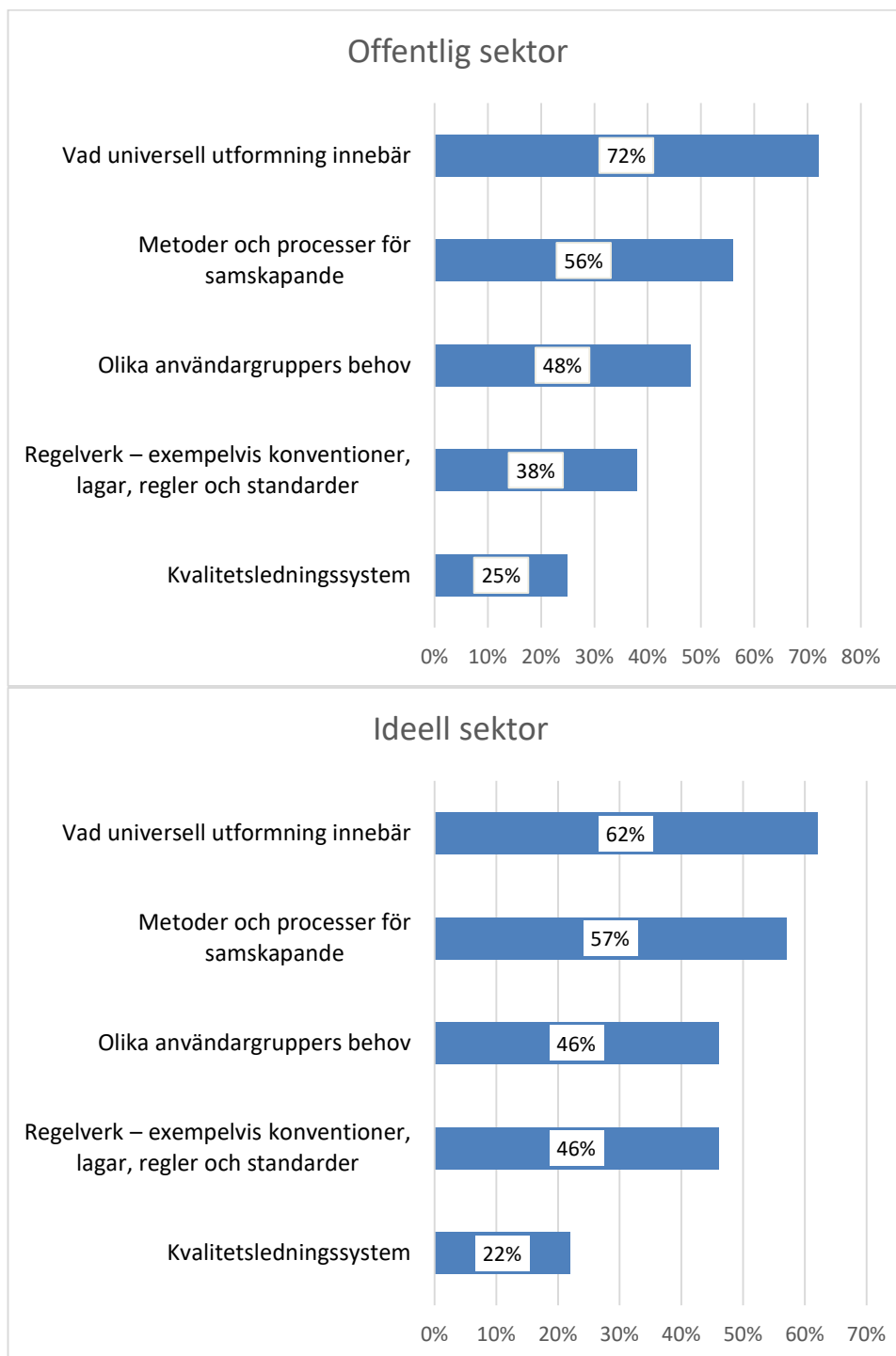
I genomsnitt tycker deltagarna att det som saknas mest är kunskap om innebörden av begreppet Universell utformning (cirka 70 procent).

Därutöver anser respondenterna att det behövs mer kunskap om metoder och processer för samskapande (55 procent). Även information om olika användargrupperns behov (48 procent), regelverk (40 procent) och kvalitetsledningssystem (26 procent) anses vara relevanta.⁶

⁶ Se förklaring till de olika svarsalternativen i metodavsnittet.

Svar efter sektor

I alla grupper är behovet av att få en bättre kännedom om begreppet stort. Kunskapsbristen om vad Universell utformning innebär finns både hos offentlig sektor och ideella organisationer.

Några kommentarer från ideell sektor finns nedan:

”Både den funktionsrättsorganisation jag verkar inom och den kommun vi befinner oss i behöver mer kunskap inom alla områden. Kommunen behöver verkligen det” (ombudsman på en ideell organisation).

”Vi söker samarbeten med organisationer som kan tillföra oss erforderlig kunskap” (chef inom arbetsmarknad/HR på en ideell organisation).

Majoriteten av dem som svarade på frågan kommer från offentlig sektor. Dessa svar kommer därför behandlas i större detalj.

I kommentarerna till frågan konstaterar 6 av deltagarna från offentlig sektor att de inte behöver ytterligare kunskaper just nu. En landskapsarkitekt kommenterar att den här kunskapen finns i stadsbyggnadsprocesser. Däremot menar hen att kunskapen kan spridas till fler för att få en ökad förståelse, till exempel till projektledare, byggledare och översiktsplanerare.

Vissa deltagare hade svårt att bedöma vilka ytterligare kunskaper som skulle behövas för deras arbete. En del andra hade dessutom svårigheter med formuleringar i frågan, några förstod exempelvis inte begreppet kvalitetsledningssystem.

Några som svarade poängterade behovet av ständig utveckling och uppdatering av befintliga kunskaper.

I ett svar framförs att det behövs ett radikalt nytt sätt att tänka i beslutande delar av organisationen. Det framförs även att kunskapen kan variera mellan olika förvaltningar och tjänstepersoner.

En deltagare från Skatteverket betonar att det behövs ett generellt kunskapslyft när det gäller tillgänglighet på alla områden. I ett annat svar framförs att det behövs ökad kunskap för att få ordentlig spridning och arbeta systematiskt med frågan.

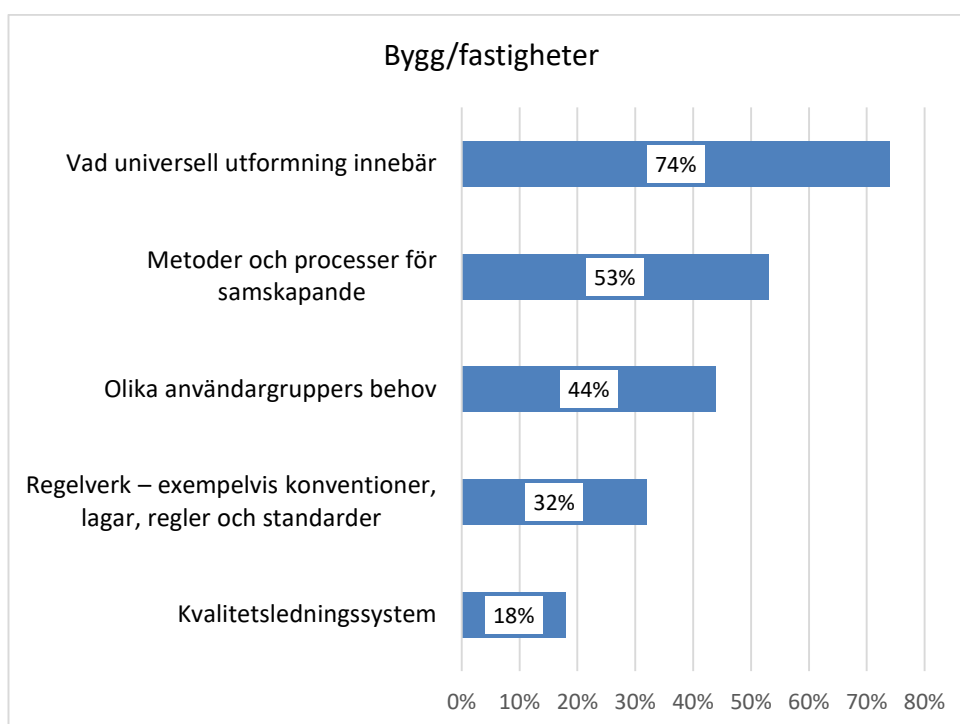
En tillgänglighetsstrateg påpekar att organisationen behöver mer kunskap om universellt utformade arbetsplatser och Universell utformning vid upphandling.

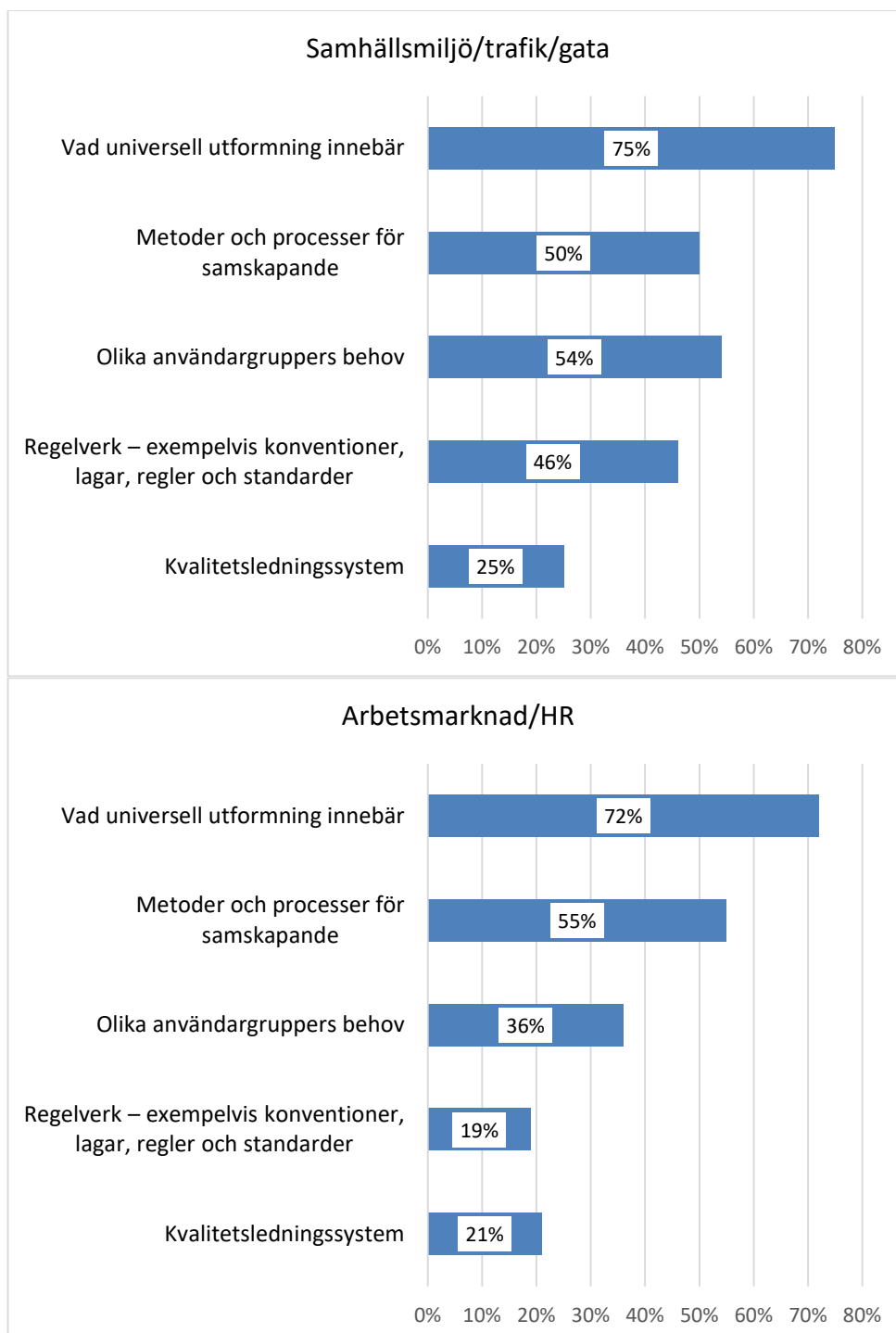
En annan deltagare lämnade följande kommentar:

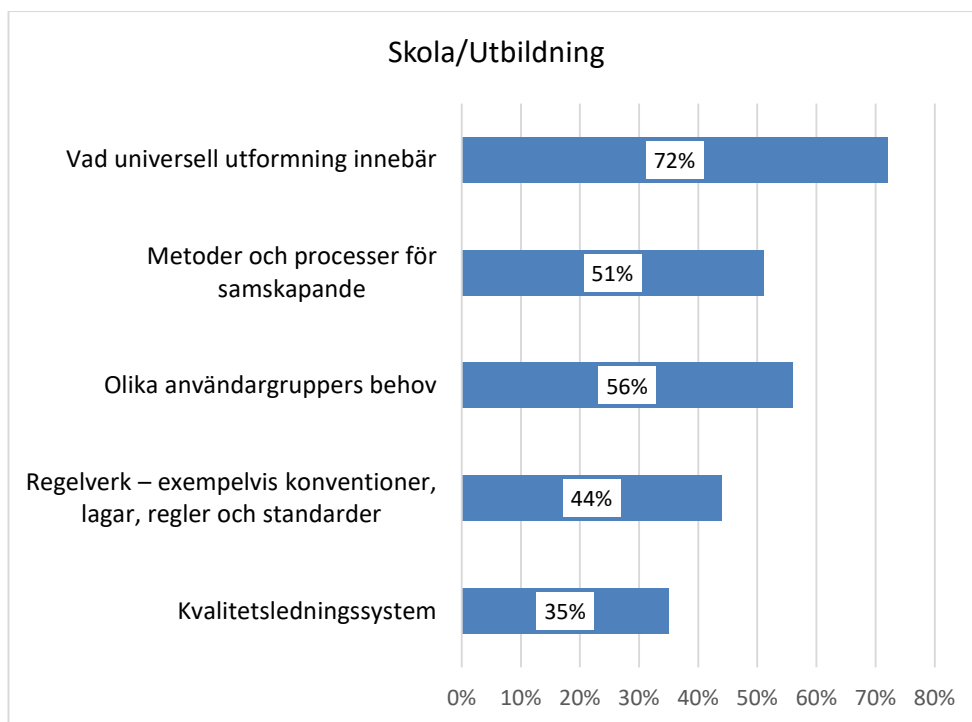
”Jag är alltid intresserad av att få veta mer om ny forskning och beprövade metoder inom alla områden som har med mitt arbete att göra. Jag är chef för centrala elevhälsan och arbetar dagligen med barn och elever med olika funktionsnedsättningar.”

Resultatet för näringsliv/privat sektor och utbildning presenteras inte ovan på grund av lågt deltagande.

Svar efter verksamhetsområde

Generellt är resultaten för de olika verksamhetsområdena mycket lika. Framförallt visar de tydligt att organisationerna **framförallt är i behov av kunskap om vad Universell utformning innebär.**

Deltagarna som arbetar inom samhällsmiljö/trafik/gata och skola/utbildning har bättre kunskap om olika användargrupperns behov än om metoder och processer för samskapande till skillnad från bygg/fastigheter och arbetsmarknad/HR.

Gruppen som arbetar inom arbetsmarknad/HR har lite bättre kunskap om kvalitetsledningssystem jämfört med regelverk vilket inte stämmer för deltagarna från de andra verksamhetsområdena.

Diskussion

Undersökningen visar att aktörer inom både offentlig och privat sektor har börjat bekanta sig med Universell utformning men att mycket återstår att göra.

Endast **nära hälften av deltagarna** i undersökningen känner till begreppet Universell utformning. Undersökningen tyder på att **ideell sektor är mer bekant med Universell utformning än offentlig sektor**, som i slutändan är ytterst ansvarig för att implementera Universell utformning i praktiken.

Det är därför **viktigt med kunskapslyftande insatser för denna målgrupp**.

Kunskaperna om Universell utformning är vidare **sämre inom arbetsmarknad/HR än inom andra verksamhetsområden**. Det finns därmed en anledning att undersöka de underliggande skälen till detta resultat.

Slutligen är kunskapsnivån högre hos tjänstemän jämfört med personer i ledande befattning och förtroendevalda, vilket innebär att det behövs särskilda lösningar för att sprida kunskap till de senare grupperna.

En logisk konsekvens av en låg kunskapsnivå är **att organisationer sällan använder begreppet Universell utformning i sin verksamhet** (22 procent enligt denna undersökning). Återigen är det tydligt att begreppet används i mindre utsträckning inom offentlig sektor än i andra sektorer. **Ideell sektor använder begreppet dubbelt så ofta som offentlig sektor**.

Långt ifrån alla organisationer arbetar med Universell utformning genom att integrera begreppet i styrdokument eller involvera användargrupper. Endast 16 procent av de svarande har begreppet i styrdokument och bara 38 procent försöker inkludera målgrupper som i vanliga fall inte kommer till tals.

Vissa deltagare försöker integrera Universell utformning i de pågående processerna så att detta arbetssätt genomsyrar verksamheten. **Det som saknas hos många organisationer är konkreta mekanismer och arbetssätt kring Universell utformning**. Det finns därmed en utvecklingspotential för många aktörer att arbeta mer systematiskt med Universell utformning.

Det är samtidigt positivt att några organisationer, framförallt inom den ideella sektorn, utöver att föreläsa och utbilda om Universell

utformning, också använder arbetssättet inom den egna verksamheten. Slutligen antyder de öppna svaren **att många deltagare fortfarande likställer Universell utformning med tillgänglighet och anpassning** och utgår från dessa koncept när de svarar på enkäten.

Endast ett sextiototal personer har kännedom om projekt eller processer rörande Universell utformning. Av etablerade projekt nämns **Rätt från början, Insiktsarenan, DigiVux, Ifous** program med fokus på inkluderande lärmiljöer, **Fler vägar in - breddad rekrytering** och **Universell utformning av arbetsplatser**. Därutöver pratar deltagarna om egna lokala branschspecifika projekt. Utifrån de uppgifter som framkommit i undersökningen är det tydligt att det finns stort utrymme för att skapa och driva fler projekt inom Universell utformning.

Universell utformning förekommer i offentliga aktörers styrdokument, exempelvis strategier för funktionshinderfrågor alternativt tillgänglighetsplaner som antas i kommunerna. Universell utformning kommer in i samhällsstyrningen genom upphandling och vid planering av infrastrukturprojekt. Som process kopplad till Universell utformning har även mångfaldsarbete nämnts.

Att begreppet Universell utformning inte har fått bred förankring i deltagarnas organisationer är tydligt eftersom **majoriteten av deltagarna framförallt efterfrågar kunskap om vad Universell utformning innebär**.

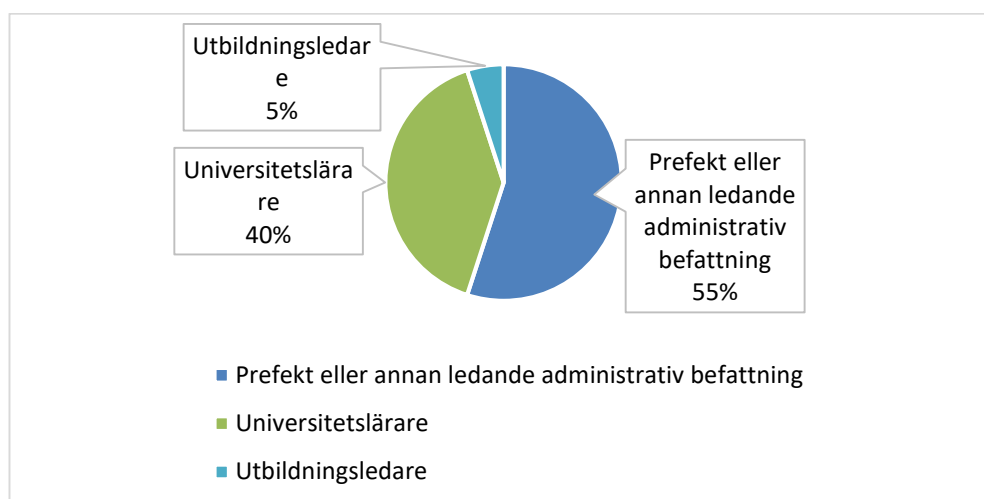
Resultaten från samtliga enkäter hintar om utmaningar men även god potential för utveckling. Å ena sidan krävs en stor insats för att nå ut till alla relevanta samhällsgrupper. Å andra sidan kan projektet Rätt från början, som har specialistkunskap om begreppet, styra över var fokus ska ligga vid förmedling av information om Universell utformning. Denna undersökning är ett startskott för detta viktiga arbete.

Enkäter för arkitekt- och designutbildningar, lärarutbildningar och HR- och personalvetarutbildningar

Enkäterna riktade mot ovannämnda utbildningar har ett begränsat antal deltagare varför resultaten är svårbedömda.

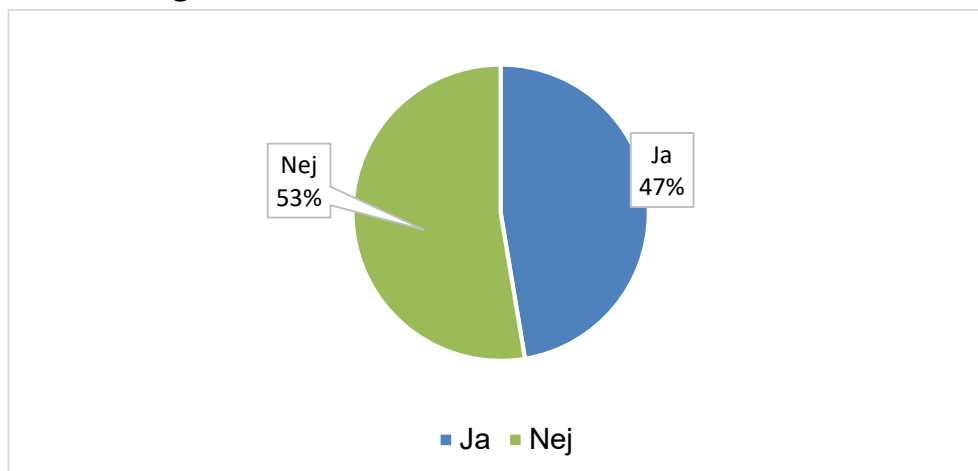
7 personer vardera svarade på enkäterna för arkitekt- och designutbildningarna och lärarutbildningarna. 6 personer svarade på enkäten för HR- och personalvetarutbildningarna. Med anledning av det låga antalet svarande kommer dessa svar att analyseras gemensamt. Totalt rör det sig om 20 svar.

Fråga 1. Vilka har deltagit i undersökningen?

Svaren visar att deltagarna är tämligen jämnt fördelade mellan administrativ och övrig personal.

Fråga 2. Känner deltagarna till begreppet Universell utformning?

9 personer av 20 känner till begreppet Universell utformning.

Av dem har 5 personer en ledande administrativ befattning och 4 är universitetslärare.

Av personer från HR- och personalvetarutbildningarna känner endast 1 person av 6 till begreppet. Fördelningen är jämnare på arkitekt- och designutbildningarna och lärarutbildningarna.

I kommentarerna utvecklar några deltagare sina svar. I en organisation används exempelvis begreppen social hållbarhet, inkluderande design och likabehandling.

En annan deltagare påpekar att Universell utformning inte är ett begrepp som används generellt. En person kommenterar att hen inte känner till begreppet men däremot innebörden av det. Några andra kommentarer finns nedan:

”Utifrån SPSM⁷ och skolors EHT-arbete så har begreppet kommit upp - som jag förstår det är att genom att anpassning av till exempel klassrummet/undervisningen så blir det en anpassning alla får del av” (person med ledande befattning, lärarutbildning).

”Jag känner till det för att jag är lika villkor-ombud, och vi jobbar en del med det, försöker förändra

⁷ Specialpedagogiska skolmyndigheten.

undervisningen åt det hållet" (universitetslärare, lärarutbildning).

Fråga 3. Förekommer begreppet Universell utformning i utbildningen?

Endast 4 deltagare av 20 (20 procent) svarade att begreppet Universell utformning förekommer i deras utbildningar.

Inom **arkitekt- och designutbildningarna** förekommer begreppet något oftare (3 av 7 deltagare svarade "ja" på frågan) jämfört med inom de andra två.

I kommentarsfältet berättar de svarande om att ämnet adresseras men begreppet används inte lika tydligt. Vissa deltagare vet inte om begreppet används i utbildningen. Deltagarna lämnade även följande kommentarer:

"Många studenter på inredningsarkitektur är intresserade av inkludering, och att arbeta för att göra platser/rum tillgängliga för alla. I utbildningen pratar vi tillgänglighet i alla projekt" (universitetslärare, arkitektur- och designutbildning).

"Frågan om "för vem" är ständigt närvarande i arkitektutbildning. I litteratur och föreläsningar kommer studenter i kontakt med begreppet och dess uttolkning" (person i ledande ställning, arkitektur- och designutbildning).

"Vi pratar istället om tillgänglighet på olika plan både inom byggnader och i det offentliga rummet. Tillgänglighet förstås då utifrån fler parametrar än funktionsvariationer, bland annat kön, socio-ekonomisk tillhörighet, etnisk bakgrund" (person i ledande ställning, arkitektur- och designutbildning).

"Vad jag vet förekommer det inte i någon av våra grundutbildningar men däremot i universitetspedagogiska kurser nämns det, tillsammans med bland annat olika lärostilar m.m." (universitetslärare, lärarutbildning).

"Nej, inte specifikt vad jag känner till. Men studenterna presenteras för "Crip theory" och många diskussioner samt examinerande uppgifter bygger på resonemang

kring "funktionshinderskapande processer, formgivning och materialiteter" (universitetslärare, lärarutbildning).

"Vi tar in SPSM⁸ och skolors elevhälsoteam i en så kallad UVK-kurs⁹ (person i ledande ställning, lärarutbildning).

Fråga 4. Finns Universell utformning som valbart/obligatoriskt moment i utbildningen?

5 svarande uppger att Universell utformning finns som moment i utbildningen. Återigen kan konstateras att **arkitektur- och designutbildningarna** använder begreppet Universell utformning i något högre utsträckning i utbildningen jämfört med lärar- och personalvetarutbildningarna (av 7 personer svarade 3 att Universell utformning finns som moment i utbildningen).

Företrädare för arkitekt- och designutbildningarna lämnade följande kommentarer:

"Ja inom social hållbarhet. Vi har det specifikt inom våra hållbarhetskurser i årskurs 1, 7,5 hp + årskurs 2, 3 hp. Särskilt kursen i åk 2 jobbar vi med det ni menar med universell hållbarhet där vi bland annat har Hanna Af Ekstam som gästlärare och som forskar i ämnena. Dessutom har vi inom nästan alla kurser moment, kunskapsförmedling, kunskapsmål som i olika grad innehåller frågor och ämnen inom hållbarhet. För oss omfattar det social-, ekonomisk, och miljömässig hållbarhet" (person i ledande ställning).

"Universell utformning fanns med som ett moment i en obligatorisk kurs i stadsbyggnad som jag var kursansvarig för. Efter att jag lämnat över ströks momentet men förhoppningsvis är innehållet ändå med på annat sätt" (person i ledande ställning).

"Universell utformning är inte ett begrepp som används dagligdags, men frågeställningarna lyfts" (universitetslärare).

⁸ Specialpedagogiska skolmyndigheten.

⁹ Den utbildningsvetenskapliga kärnan.

Deltagarna från **lärarutbildningarna** utvecklade sina svar på följande sätt:

”Frågor om inkludering samt metoder för jämlikhets- och mångfaldsarbete är närvarande i hela utbildningen, samt lyfts specifikt i kursen ”Delaktighet och inkludering 7,5hp” (universitetslärare).

”Inom en kurs på 7,5 hp (stöd till lärande) samt att inom KPU har vissa examensuppsatser (15 hp) skrivits” (person i ledande ställning).

Samtliga personer i ledande ställning på **HR- och personalvetarutbildningarna** konstaterar att begreppet inte förekommer inom ramen för deras utbildning.

Däremot har en person svarat att i alla fall delar av begreppets innebörd finns med i en del kurser. Det handlar i så fall om befintliga regelverk och standarder och Universell utformning av arbetsplatser. Båda universitetslärarna konstaterar att de inte är bekanta med Universell utformning som begrepp och att det inte förekommer i deras utbildningar. Det påpekas dock att det finns fokus på kränkande särbehandling i en kurs om rekrytering och bemanning och en arbetsmiljökurs. Fokus ligger då på allas rätt till arbete och rätt till en arbetsmiljö utan skador och ohälsa.

Fråga 5. Om ja, vilka moment finns med i utbildningen?

Uppgifterna är inte tillräckliga för att bedöma vilka moment utbildningar om Universell utformning brukar innehålla. Svaren nedan kan dock ge vissa indikationer.

5 deltagare från **arkitektur- och designutbildningarna** uppger att följande moment finns med:

- involvering av målgrupper eller användargrupper som i vanliga fall inte kommer till tals,
- diskussion och reflektion kring platser/objekt i relation till olika användargrupper
- kognitiva metoder och lösningar för att skapa så inkluderande platser/objekt/projekt som möjligt

Vidare nämner fyra personer att UU-momenten tar upp befintliga regelverk och standarder. 3 personer uppger att samskapande

processer eller andra metoder för användarmedverkan finns med i UU-momenten.

En kommentar lämnades i anslutning till frågan:

”Detta är teman som vi alltid tar upp vid genomgångar och i individuell handledning, detta bygger så klart på lärarnas kunskap, men i praktiken är detta ofta återkommande frågor. Finns också bland studenter ett stort intresse” (universitetslärare).

Bara 2 personer från **lärarutbildningarna** besvarade fråga 5. De uppger att befintliga regelverk och standarder, samskapande processer eller andra metoder för användarmedverkan och involvering av målgrupper eller användargrupper som i vanliga fall inte kommer till tals förekommer i utbildningen. En deltagare lämnade följande kommentar:

”Detta finns med i UVK 4 så till vida att heldag med att SPSM¹⁰ bland annat tar upp detta” (person i ledande ställning).

Uppgifterna från **HR- och personalvetarutbildningarna** är tyvärr inte tillräckliga för att några trender ska kunna urskönjas i denna fråga.

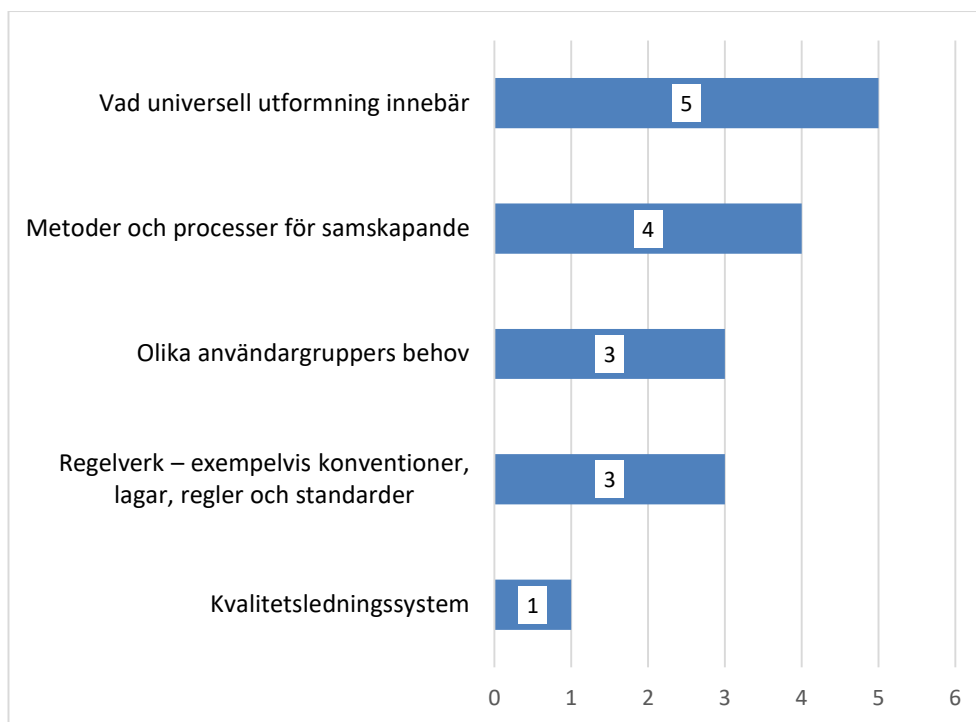
Fråga 6. Vilken kunskap behöver deltagarna om Universell utformning?

Kunskaper som efterfrågas är olika beroende på utbildning.¹¹

Svarande från **arkitektur- och designutbildningarna** bedömer att mer kunskap behövs på alla områden men särskilt vad gäller innebörden av begreppet Universell utformning och metoder och processer för samskapande.

¹⁰ Specialpedagogiska skolmyndigheten.

¹¹ Se förklaring till de olika svarsalternativen i metodavsnittet.

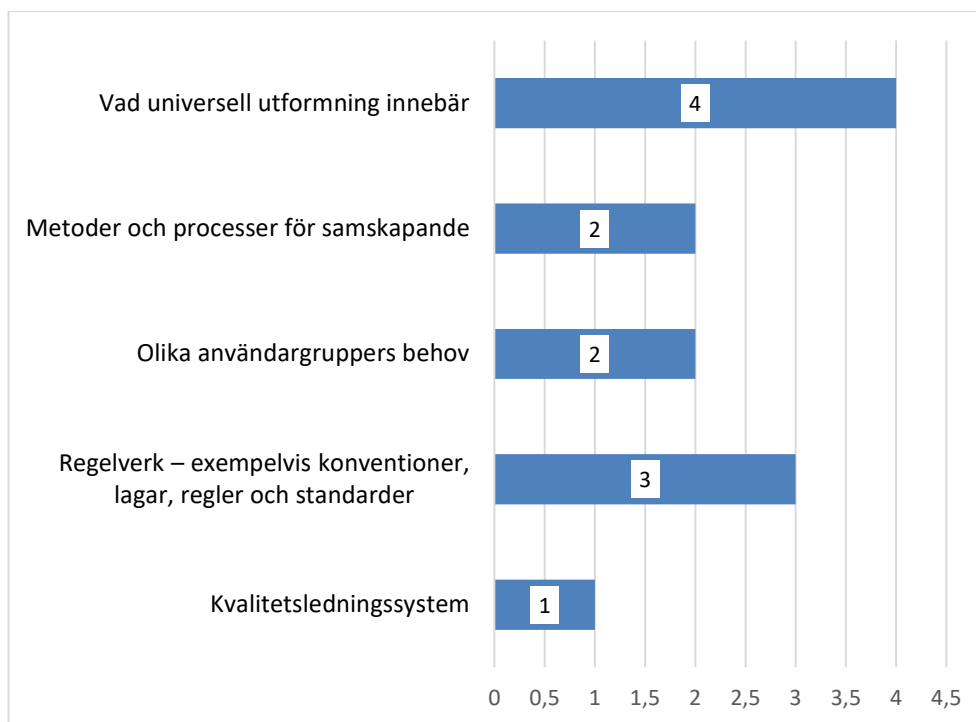

Ytterligare kommentarer:

”Alltid bra! Dock är vi enbart en kandidatutbildning där många viktiga kunskaper ska in. därmed kan vi inte hinna utbilda på detaljnivå” (person i ledande ställning).

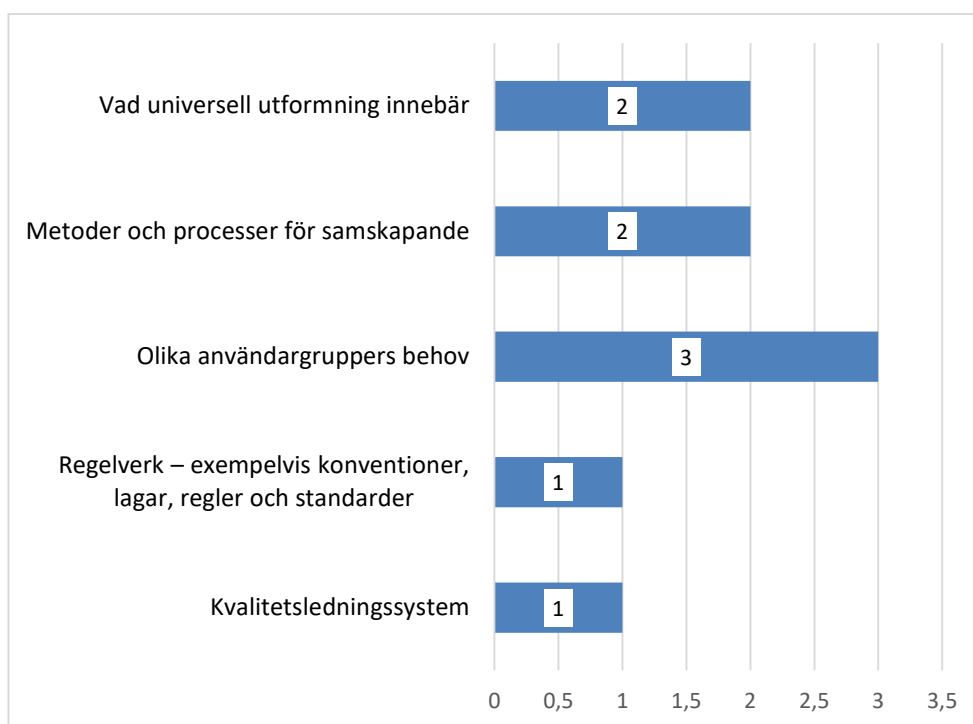
”Organisationen har viss kunskap och nära till omfattande kunskap och kompetens inom området - såväl vad gäller forskning som gestaltningskompetens. Det som behövs är snarare en synvända som innebär att medvetenheten om universell design blir självklar hos alla undervisande lärare och överförs till våra studenter” (person i ledande ställning).

På frågan huruvida mer kunskap om Universell utformning behövs svarade 5 personer från **lärarutbildningarna** följande:

Därmed är det största behovet att ta reda på vad Universell utformning innebär samt relevanta regelverk.

3 personer från **HR- och personalvetarutbildningarna** svarade på denna fråga enligt följande:

Det behövs därmed mer kunskap inom flera områden men

framförallt vad Universell utformning innebär, om metoder och processer för samskapande och olika användarnas behov.

Diskussion

En reservation som måste göras i förhållande till dessa enkäter är att underlaget inte är tillräckligt omfattande för att kunna dra säkra slutsatser om huruvida Universell utformning som begrepp ingår i utbildningarna.

De befintliga resultaten visar att kännedom om Universell utformning hos deltagarna i enkäterna är tämligen låg, särskilt när det gäller HR- och personalvetarutbildningarna. En naturlig konsekvens av detta är att Universell utformning inte införs i utbildningsplanerna och inte behandlas i undervisningen. Det är talande att deltagarna i de tre utbildningsenkäterna behöver mer kunskap om i princip alla svarsalternativ till fråga 6, det vill säga vad Universell utformning innebär, metoder och processer för samskapande, olika användargrupperns behov, samt regelverk och kvalitetsledningssystem.

En rapport från Funktionsrätt Sverige

Projekt: Rätt från början

Anna Zoteeva

© Funktionsrätt Sverige 2019